

VALKEASAAREN LÄPIMURTO

Ye-ev, ST Janne Mäkitalo

Sotahistoriallisen Seuran jatkosotaa käsittelevä esitelmäsarja

15.10.2014

(Laajennettu versio)

KUVA 1

Kunnioitetut sotiemme veteraanit, herra eversti, arvoista sotahistorian ystävät!

Olen everstiluutnantti Janne Mäkitalo ja palvelen Maasotakoulussa Lappeenrannassa. Maasotakouluun perustetaan ensi vuodenvaihteessa Haminaan sijoittuva joukkoyksikkö, Maavoimien tutkimuskeskus, joka keskittyy operatiivis-taktiseen tutkimukseen ja maavoimien kehittämishankkeita palvelevaan tekniseen sekä taistelutekniseen tutkimukseen ja kehittämiseen.

Vaikka sotahistoriaa ei MAAVTKESK:ssa tutkitakaan, se muodostaa pohjan työllemme. Suomalainen sotahistoria sisältää runsaasti referenssejä onnistuneista ja myös epäonnistuneista operaatioista sekä taisteluista. Osa Suomen Sotahistoriallisen Seuran tämän syksyn esitelmien aiheista on ollut ja tulee jatkossakin olemaan taustalla, kun esimerkiksi taktiikkaa kehitämme.

Kesäkuun 10. päivänä vuonna 1944 Karjalan kannaksella Valkeasaarella jo toista vuorokautta kiehunut tulimyrsky oli nostattanut satoja metrejä korkean likaisen keltaisen hiekkapilven, joka peitti auringon, tukehduitti hengityksen ja kiilasi konetuliaseiden liikkuvat osat paikoilleen. Lähes kaikki etulinjan raskaat aseet olivat tuhoutuneet puna-armeijan tarkan tiedustelun paikantamiin maaleihin suunnattujen tykistön tuli-iskujen ja ilmapommitusten seurauksena. IV armeijakunnan 10. divisioonaan kuuluneen Jalkaväkirykmentti 1:n vajaan kolmen tuhannen miehen vahvuudesta noin 800 miestä oli kaatunut paikoilleen, haavoittunut tai kadonnut Valkeasaaren lohkolla eikä eloonjääneillä ollut muuta vaihtoehtoa kuin alkaa vetäytyä taakse päin. Rykmentin vastatoimenpiteillä ei ollut mitään mahdollisuutta menestyä neuvostoliittolaisten 63. ja 45. kaartin divisioonien raskaiden panssarivaunujen jo levittäytyttyä vastustamattomina lauttoina ilmapommitusten sekä tykistökeskitysten tekemästä aukosta pääaseman sisään. Pääasema oli murtunut. Mitä kaikkea oli tapahtunut? Mitä Stalinin neljäs strateginen isku käytännössä tarkoitti?

KUVA 2

Suurhyökkäyksen taustaa

Valkeasaaren–Rajajoen suurtaistelun suuri merkittävyys selviää sijoittamalla tapahtuma paikalleen osaksi jatkosodan ja koko toisen maailmansodan historiaa. Suurista odotuksista huolimatta Saksan sotilaallinen menestys ei enää kesän 1942 jälkeen jatkunut kuin paikallisina voittoina. Kolmannen valtakunnan kannalta sotilaallinen tilanne huononi oleellisesti Etelä-Venäjällä saksalaisjoukkojen voiman tultua jaetuksi kahteen suuntaan ja puna-armeijan vastarinnan voimistuttua. Pohjois-

Afrikassa taistelleet saksalais- ja italialaisjoukot olivat kokeneet tappion El Alameinissa marraskuussa 1942. Heti tämän jälkeen liittoutuneiden maihinnousu Marokossa ja Algeriassa sinetöi Saksan sotilaallisen tappion Pohjois-Afrikassa. Saksalainen 6. armeija saarrettiin Stalingradissa joulukuussa 1942 ja 330 000 sotilasta kaatui tai vangittiin. Leningradin saarto murrettiin tammikuussa 1943, kun neuvostojoukot onnistuivat valtaamaan Nevajoen yläjuoksulla sijainneen Pähkinälinnan ja maayhteys kaupunkiin vihdoinkin saatiin avattua. Heinäkuussa 1943 saksalaiset kokivat seuraavan takaiskun, kun Kurskin alueella toteutettu operaatio Citadelle päättyi ilman sille asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja raskaiden panssaritappioiden hinnalla. Kurskin taistelusta alkanut eteläisemmän rintaman liike kohti länttä päättyi vasta helmikuussa 1942.

Leningradin saarron lopullinen purkautuminen tapahtui tammikuussa 1944 Olhavanjoen rintamalla aloitetun hyökkäyksen tuloksena. Suomenlahti saavutettiin tammikuun loppuun mennessä ja helmikuussa taisteltiin jo Peipsijärven tasalla. Rintama oli siirtynyt toukokuussa jo Narvan tasalle. Siten suomalaisjoukkojen ryhmitys Karjalan kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella oli selvästi muuta rintamaa idempänä. Suomalaisjoukot eivät muodostaneet kuitenkaan mitään todellista selustauhkaa puna-armeijalle, koska sotilaalliset voimasuhteet olivat muuttuneet niin merkittävästi Neuvostoliiton eduksi. Neuvostoliiton intresseissä oli kuitenkin strategisen yhteysreitien, Muurmannin radan palauttaminen kokonaisuudessaan riittävän etäälle oman rintaman taakse sekä tulevia operaatioita silmällä pitäen Suomenlahden pohjoisen rannikon, ”eteläisen rantamaan” hallussapito. Rautatien turvallisuus oli strateginen tavoite. Liittoutuneiden avun perille saapumisen tuli olla turvattu.

Neuvostoliitto yritti Helsinkiin talvella 1944 toteutetuilla suurpommituksilla pakottaa Suomen antautumaan, mutta ilman tulosta. Helsingin ilmapuolustuksen 83 raskasta ja 42 kevyttä ilmatorjuntatykkiä sekä muut ilmasuojelun toimenpiteet häiritsivät pommituksia ja vähensivät niiden vaikutuksia siinä määrin, että kaupunkiin osui vain muutamia prosentteja pudotetuista pommeista. Kuitenkin noin sata ihmistä kuoli ja 400 haavoittui. Strateginen ilmaisku ei kuitenkaan onnistunut saavuttamaan tavoitteitaan.

Myöhemmin keväällä tapahtuneet rauhantunnustelut päättyivät ilman tuloksia. Neuvostoliiton näkökulmasta rintaman pohjoisimman suunnan asia oli ratkaistava sotilaallisesti ja oli luonnollista, että se valitsi lähimmän paikan vapautettuun Leningradiin, vallankumouksen kehtoon nähden. Karjalan kannaksen pääaseman sijaitseminen Valkeasaassa Inkerinmaan alueella, siis alueella joka ei ollut koskaan kuulunut Suomeen vaan oli aina ollut osa Venäjää, ei varmaankaan ollut merkityksetön asia suurvallalle läpimurtokohtaa valittaessa.

Tuoreimman venäläisen tulkinnan (Moštsanški, 2010) mukaan Stavka perusteli Suomen suuntaan toteutettavaa suurhyökkäystä etenkin Baltian rintamalla syntyneellä tilanteella. Rintaman etenemisen vuoksi hyökkäystä pidettiin välttämättömänä. Hyökkäämällä Suomen rintamalla Neuvostoliitto piti mahdollisena saavuttaa useita sotilasstrategisia ja poliittisia tavoitteitaan. Suomi pystyttäisiin pakottamaan irtautumaan sodasta, Leningradin alueen ja Karjalais-suomalaisen neuvostotasavallan miehitettyt osat saataisiin vapautettua ja Muurmannin rautatien ja Vienanmeren–Itämeren kanava saataisiin kaikilta osin takaisin haltuun ja omaan selustaan. Nopean

operaation jälkeen pääosa sotatoimissa käytetyistä Leningradin rintaman ja Karjalan Rintaman armeijoista pystyttäisiin vapauttamaan sodan loppuratkaisua, Berliinin valloittamista ja Saksan kukistamista varten. Pidettiin myös mahdollisena että suurhyökkäys Suomen suunnalla harhauttaisi Saksan sodanjohtoa ja veisi huomiota Valko-Venäjällä käynnistettävän, sodan loppuratkaisun kannalta merkittävemmän suurhyökkäyksen valmisteluista.

Vaikka Moštsanški on käyttänyt kirjansa lähteistönä kirjallisuuden lisäksi myös venäläisistä arkistoista löytyviä dokumentteja, ei edellä mainittujen Stavkan johtopäätöksinä ja perusteluina esitettyjen seikkojen yhteydessä ole lähdeviitettä. Teos sisältää myös selviä asiavirheitä, joita kirjan suomalainen toimitus on joutunut oikaisemaan. Kirjassa esitetty kuva neuvostoliittolaisen sodanjohdon esittämistä suurhyökkäyksen perusteluista on kuitenkin sinänsä sopusoinnussa Päämajan operatiivisen johdon käsityksen ja sodanjälkeisen suomalaisen historiantutkimuksen tulkinnan kanssa. Suomalaisessa kesää 1944 käsittelevässä kirjallisuudessa sekoittuvat usein toisiinsa jäljempänä esitettävät Päämajan operatiivisen johdon arviot ja Neuvostoliiton todelliset tavoitteet. Myös neuvostohistorioitsija S. P. Platonov kuvaa Neuvostoliiton suurhyökkäyksen tavoitteita teoksessa *Taistelut Suomen rintamalla 1941–1944* (1976) samansuuntaisesti kuin mitä suomalainen tiedustelujohto niiden arvioi olevan. On kuitenkin vaikea uskoa, että suurvalta olisi tyytynyt vain ”irrottamaan sodasta” Saksan rinnalla sotineen Suomen.

KUVA 3

Suomalaisten puolustusasemat

Kuten hyvin tiedetään, suomalaisten puolustusjärjestelyt Karjalan kannaksella koostuivat kolmesta puolustusasemasta, pääasemasta, VT-asemasta ja VKT-asemasta.

Pääasema oli sillä tasalla, mihin vuoden 1941 hyökkäys oli pysäytetty. Suomalaisten joukkojen hyökkäys oli edennyt Karjalan kannaksella vanhalle rajalle vuoden 1941 elokuun viimeisinä päivinä. Hyökkäystä kuitenkin jatkettiin vielä 9. syyskuuta asti, jolloin oli edetty Inkerinmaalla Lempaalassa ja Valkeasaassa selvästi Neuvostoliiton puolelle. Valkeasaassa pysähdyttiin Leningradin uloimman puolustuskehän eteen. Suomen maa-alueen ulkopuolelle eteneminen oli tarkoituksellista, jotta saavutettaisiin mahdollisimman edulliset puolustusasemat. ”Edulliset puolustusasemat” nähtiin täyttyvän saavutetulla tasalla siinä mielessä, että 65 kilometrin levyinen pääasema Laatokan rannalta Metsäpirtistä Lempaalan kautta Rajajoen suulle Suomenlahden rantaan vaatisi miehityksekseen mahdollisimman vähän joukkoja. Samalla sen linnoittamistarve olisi määrällisesti vähäisempi, kuin esimerkiksi vanhan rajan tasalle ryhmityessä. Kannas olisi kaventunut jatkossa vielä lisääkin, mutta etenemistä ei haluttu poliittistakaan syistä jatkaa. Leningradin kukistumisen oletettiin olevan vain ajan kysymys, eikä siinä katsottu tarvittavan suomalaisjoukkoja, eikä niitä siihen olisi haluttu käyttääkään. Toisaalta Leningradin tiedettiin olevan tehokkaasti linnoitettu ja koska se oli ”vallankumouksen kehto”, kaupungin puolustajien oletettiin taistelevan loppuun asti sekä aiheuttavan suomalaisille kohtuuttomia tappioita. Hintana aseman lyhydestä oli kuitenkin sen kulkeminen paikoin varsin epäedullisten maastonkohtien kautta.

VT-asema, eli Vammelsuusta Taipaleeseen ulottuva linja, oli 15–25 kilometriä pääaseman takana. *VKT-asema*, eli Viipurin–Kuparsaaren–Taipaleen linja, noudatteli pääosin Vuoksen, Suvannon ja Taipaleenjoen vesistöjen kulkua. Ja takana, Saimaan tasalla, oli vielä Salpa-asema.

Kenraaliluutnantti Oesch käytti pääasemasta nimeä *etuasema*. Sama termi ilmenee eversti Eero Eräsaaren kirjoittamasta tekstistä teoksessa *Suomen sota 1941–1945* (1957). Termi on harhaanjohtava, koska suomalainen taktiikka ei tuntenut puolustusjärjestelmää, jossa olisi ollut erillinen etuasema ja sen takana varsinainen pääasema. Taktikkaan sisältyivät käsitteet etuvartioasemat, taisteluetuvartiot, eteentyönnetty tukikohdat ja valvontalinja, mutta ne eivät olleet yhtenäisiä tai pysyvämpään puolustautumiseen tarkoitettuja. Puolustusasema, päävastarinta-asema ja pääpuolustuslinja sellaisia olivat.

Asiaa selventää lisäksi myös se, että 10.divisioonan esikuntapäällikkö everstiluutnantti Erkki Kukkonen oli tehnyt toukokuussa 1944 esityksen siitä, että VT-asema tai jokin puolustukseen parempi tasa pääaseman takana määrättäisiin pääasemaksi. Esitystä ei otettu armeijakunnan johdossa edes harkittavaksi. Rajajoelta Valkeasaaren ja Lempaalanjärven kautta Metsäpirttiin ulottunut etummainen puolustusryhmitys oli siis pääasema. Karjalan kannaksen puolustusjärjestelmään sisältyivät kolme edellä kuvattua asemaa, mutta voimassaolevan kenttäohjesäännön mukaisesti käsketty pääasema oli tasa, jonka kaikkien osien tuli kulloisenkin taisteluvaiheen päättyessä olla omien joukkojen hallussa.

Eräsaari kuvaa taisteluajatuksen siten, että etuasemassa viholliselle tehtäisiin ensin voimakasta vastarintaa ja sitten viivytetään vihollisen etenemistä se lopulta pysäytettäisiin VT-asemassa. Tällaista tehtävää eivät pääasemaan ryhmittyneet joukot olleet saaneet. Ylipäällikön ja yhtymien komentajien välisissä keskusteluissa keväällä puhuttaessa pääaseman kestävydestä todettiin, että pääasema kestäisi ja jos vaikka jossain taipuisi, niin kranaattikuopissakin kestäisiin pari päivää, kunnes ylijohdon vastatoimenpiteet alkaisivat vaikuttaa. Pääasemasta luopumisesta eivät lähteet kerro puhutun. Eräsaaren tulkinta pyrkiikin suuntaamaan ajatuksia siihen suuntaan, että 9.–10. kesäkuuta 1944 tapahtumat eivät olisi olleetkaan mikään niin yllätyksellinen ja dramaattinen tapahtuma, vaan että alkujaankin puolustussuunnitelmissa olisi ollut looginen viivytysvaihe. Aivan kuin pääasemassa ei olisi ollutkaan tarkoitus torjua vihollista pysyvästi ja että siitä irtautuminen olisi ollut suunniteltu toimenpide.

Edellä mainituista linjoista, taaimmaista Salpa-asemaa on linnoitteiden tasoa kriteerinä käytettäessä pidetty omaa luokkaansa olevana. Mutta se olikin viimeinen lukko. Salpa-aseman etupuolella vihollisen suunnassa olleen VKT-aseman linnoittaminen oli lähes alkutekijöissään kesällä 1944. VT-asema oli näistä vahvin. Koska se oli pääaseman takana, alueella kyettiin rakentamaan kesto linnoitteita. VT-asemakaan ei ollut valmis, koska sen varustamiseen ei ollut suunnattu riittävän aikaisin ja riittävää määrää linnoitusrakennuspataljoonia.

KUVA 4

Kun hyökkäysvaihe syksyllä 1941 oli päätetty Valkeasaarenkin suunnalla, oli päädytty Leningradin puolustusjärjestelmän uloimman vyöhykkeen etupuolelle. Jo kesällä 1941 vihollisen linnoitteet

olivat korkeatasoisia ja niitä täydennettiin asemasodan aikana. Neuvostoliittolaisessa sotataidossa puolustus oli vain väliaikainen olotila ennen hyökkäykseen ryhtymistä ja linnoitteet muodostivat lähtöaseman.

KUVA 5

”Suomen sotahistorian mustan päivän” siemenet

Näiden ”edullisten puolustusasemien” valinnalla kylvettiin operatiivisesti ja pioneeritoiminnan kannalta kuitenkin siemenet ”Suomen sotahistorian mustalle päivälle”, kuten Mannerheim 10. kesäkuuta 1944 tapahtunutta pääaseman läpimurtoa luonnehti. Leningradin puolustusvyöhyke kulki maastossa monin paikoin suomalaisasemia korkeammalla. Esimerkiksi Valkeasaassa oli syyskuussa 1941 pysähtynyt aivan uloimpien bunkkereiden tasalle ja niiden takana olleelle Merituittu-nimiselle metsäiselle ja helpommin puolustettavalle mäkialueelle olisi ollut hyvät mahdollisuudet edetä. Oli kuitenkin pysähtyttävä ja vielä hieman vedettävä joukkoja taaksepäin, ettei olisi jääty aivan mäen eturinteeseen kaikkein epäedullisimpaan asemaan. Silti jäätiin vain noin reilun kilometrin päähän ja oltiin kuin tarjottimella Merituittu kukulalta tapahtuvalle tähystykselle sekä sen eturinteen bunkkereista tapahtuvalle suorasuuntaustulelle.

Suomalaisten asemat olivat aukealla, panssarivaunujen etenemiselle joko hyvin tai tyydyttävästi soveltuvalla hiekkakankaalla tai osittain suoperäisellä ja vain vähän vaihtelevalla tasankoalueella. Maasto oli joko kokonaan puutonta tai vain rajoitetun suojan tarjoavaa. Alueella oli myös soita, jotka sinänsä olivat hidaste tai este panssarivaunuille, mutta jotka vaikean linnoitettavuutensa vuoksi olivat edullinen etenemisreitti vihollisen jalkaväelle. Vanhan Valkeasaaren kautta kulkevan Kivitie oli rakennettu matalahkolle harjulle, jota halkoivat kolme pienehköä pohjois–etelä suuntaista kanjonia Mottorin seudulla. Hiekkaperäisyys ja suoperäisyys olivat avaintekijät, ehkä jopa kriittiset tekijät, joihin Valkeasaaren ryhmittymisen taistelunkestävyys kaatui. Suoperäisellä alueella pintavesi tuli vastaan nopeasti, joten linnoitteet oli rakennettava pääosin maan päälle. Tällöin työmäärä lisääntyi ja alueen puusto harveni tavallistakin nopeammin. Majoituslinnoitteista ja tuliasemista tuli tähystyksellä helposti havaittavia kohoumia, joiden suojavahvuudet eivät olleet vaadittavalla tasolla ja joihin kyettiin helposti johtamaan tulta.

Hiekkaperäisessä maastossa majoituslinnoitteet ja asepesäkkeet eivät maaperän kaivettavuuden suhteen olleet ongelma, vaan suurimmaksi haasteeksi nousi rakenteiden lujittaminen. Etenkin korsuihin ja asepesäkkeisiin johtaviin taisteluhautoihin sekä pistokkeisiin ei löydetty toimivaa ratkaisua. Alueen puuvarat eivät riittäneet perinteiseen lujitettuun taisteluhautaan kitapuineen ja muine tukirakenteineen. Lujittamattomiin taisteluhautoihin ei voitu tyytyä, koska pelkästään niissä liikkuminen sekä sään- ja vuodenaikojen vaihtelut sortivat haudat nopeasti. Tuloksena oli vitsakimpuin ja -levyin vuorattu ja rautalangoin toisiinsa kiinnitetty sekä ankkuroitu ratkaisu, joka muodosti kesäkuun 1944 tulivalmisteluissa sorruttuaan läpipääsemättömän esteen vastahyökkäyksen tekijöille ja ansan taisteluhautaan jääneille. Haudat sortuivat helposti ja vitsakimput sekä rautalangat takertuivat helposti sotilaiden varusteisiin. Vitsakimpuin ja -levyin lujitettu hauta oli merkittävästi heikompi kestävänsä tulivalmistelua.

Koska pääasema ja sen etupuolinen alue olivat Valkeasaassa täysin avoimina, kykeni vihollinen esteettä tähystämään ja niin halutessaan käyttämään myös tulta kaikkia havaitsemiaan linnoittamistyömaita vastaan. Siksi kaikki linnoittaminen, estetyöt sekä ansa- ja miinakenttien rakentaminen sekä täydentäminen oli tehtävä pimeällä. Rakentaminen oli työläämpää ja vaarallisempaa.

KUVA 6

Hyökkäysvaiheen päätyttyä armeijakunnat käskivät divisioonien aloittaa heti kenttälinoitustyöt. II armeijakunta vaati Valkeasaaren–Rajajoen suunnalla pääasemalle etenkin syvyyttä. Etummaisiksi tuli linnoittaa noin kilometrin syvyinen tukikohtavyöhyke, josta oheassa kuvassa esimerkkinä etulinjassa Mottorin mutkassa oleva panssarintorjuntatykkiasema. Sen taakse noin kilometrin päähän piti linnoittaa taaempi puolustuslinja rykmenttien reservien majoitusalueisiin liittyen. Rykmentin tukilinjaa oli Valkeasaassa ehditty vain osittain varustaa, kuten esimerkiksi oheisella lyhyellä panssariestelinjalla.

Vielä taaemmas, noin 5–10 kilometrin päähän etulinjasta piti rakentaa divisioonan toimenpitein divisioonan tukilinja. Näiden valmistelujen ensimmäinen tarkastus tapahtui Päämajan operatiivisen osaston silloisen päällikön, eversti Väinö Karikosken toimesta toukokuussa vuonna 1942. Hän arvioi, että etulinjan taisteluhaudat alkoivat olla jo tarpeeksi syvät. Korsut tuntuivat tarkoituksenmukaisilta, mutta asepesäkkeitä havaittiin olevan liian vähän. Vitsakimpuin tuetuista hiekkamaastojen taisteluhautoista tehtiin jo tuolloin negatiivisia huomioita.

KUVA 7

Ylipäällikön pysäytettyä hyökkäyksen syksyllä 1941 ryhdyttiin etulinjan ryhmitystä suojaamaan sulutuksilla. Etulinjan eteen rakennettiin ansakenttiä ja teiden suuntiin asennettiin tähysmiinoja. Suluttaminen ei kuitenkaan ollut suunnitelmallista, eikä ansakenttien sijainneista aina tiedotettu etulinjan joukoille. Tämän vuoksi joukot kärsivät usein tappioita omista miinoista. Asiaan puututtiin viemällä suluttamiskuri äärimmilleen.

Asemasodan kuluessa Leningradin rintaman 21. armeijan vanginsieppaustoiminta oli kiihtynyt siinä määrin, että Kannaksen Ryhmän komentaja käski 15. helmikuuta 1943 yhtenäisen ansoitusvyöhykkeen rakentamisesta. Ansakentät tuli rakentaa etulinjan eteen ja niiden tuli ulottua koko Kannaksen poikki. Ansatiheys muodostui hieman yli yhdeksi ansaksi rintamametriä kohti. Panssarmiinoitteita ei juurikaan rakennettu etulinjan eteen, vaan niiden käytön painopiste oli noin 500–2 000 metriä etulinjan takana sijainneen tukilinjan tasalla syvyyteen johtavien, vihollispanssareille edullisten etenemisurien suunnassa. Ansakentistä tuli ohuita ja nauhamaisia, eikä niiden läpäisy ollut ongelmallista. Koska ansakentät rakennettiin etulinjan eteen, ne olivat jatkuvasti tähystettävissä myös vihollisen puolelta, eikä miinoitteiden täydentäminen ollut samasta syystä helppo tehtävä.

Rintamavastuun yhteydessä 10. divisioonan Pion.P 26 ehti ottaa vastaan kaikki ansakentät ja arvioida niiden kunnon, mutta vain osa penaalimiinakentistä kyettiin vaihtamaan

pommiansakentiksi tai täydentää sellaisiksi, että niillä voi olettaa olleen torjuntatehoa. Pommiansakenttien tehon arvioitiin olevan 50–80 % alkuperäisestä. Rasiamiinakenttien tarkastukseen liittyen 2./Pion.P 26 purki yhden kentän ja sen 31 laatikkoansa m/42:sta todettiin vain kahdeksan olleen toimintakuntoisen. Rintamavastuun vaihdon aikana 3./Pion.P 26:n pioneerit olivat päässeet todistamaan, että vihollisen partio pääsi ryömimällä Kärki-tukikohdan eteen ilman että yksikään tukikohdan eteen rakennetun laatikkomiinakentän miinoista olisi lauennut. Sen sijaan etulinjaan takamaaston ja tukilinjan panssarikelpoiset urat oli miinoitettu niin tehokkaasti, että miinatiheys nousi yhteen panssarimiinaan rintamametrillä. Valkeasaaren panssarimiinoitteiden lisäksi kivitien suuntaan oli rakennettu miinasuojia, joihin oli varattu panssarimiinoja, kasapanoksia ja savurasioita.

Valkeasaaren lohkolla oli tehty asemasodan aikana kohtuullisen paljon erilaisia piikkilankaesteitä, mutta niiden estearvo oli heikentynyt kesäkuun 9. päivään mennessä toteutetun ennakkotuhoamistulituksen johdosta. Ja voimme arvata, mitä kesäkuun 9. ja 10. päivän tulimyrsky puulle ja piikkilangalle teki.

Suomalaisen jalkaväkirykmentin kenttälinoittaminen vaati kesällä 1944 noin miljoona miestyötuntia, joka tarkoitti 2 900 miehen rykmentiltä vuorokausittainen lepo huomioiden ainakin kahden viikon yhtämittaista työskentelyä. Toukokuun 1944 tilanteessa Valkeasaaren lohkon avonaisuus sekä valoisuusolosuhteet huomioiden vuorokausittainen linnoittamismahdollisuus ajoittui muutamille pimeille yön tunneille, jolloin vihollisen tähytys ja tulitusmahdollisuus olivat rajallisemmat.

Valkeasaaren–Rajajoen lohkolla oli kyllä työskennelty ennen rintamavastuun vaihtoa rivakasti, mutta vaikuttaa siltä, että divisioonan työsuoritukset oli suunnattu pääosin asevelitalojen rakentamiseen. 18. divisioona saavutti ykkössijan talojen määrässä – peräti 104 asevelitaloa oli valmistettu.

Vaikka lohkoa tukevan tykistön tuliyksiköiden tuliasemat olivat katetut, muu linnoittaminen oli toteutettu puutteellisesti. Esimerkiksi tuliasemista löytyi liejun alle hautautuneita ammuslaatikoita. Kaikista tulenjohtopaikoista ei ollut kaivettu yhdyshautaa jalkaväen tukikohtiin. Turvallinen ja taistelunkestävä yhteysreitti tuettavaan aselajiin siis puuttui.

Rintamavastuun vaihdon jälkeen JR 1:n komentaja everstiluutnantti Viljanen käski rykmenttiään aloittamaan tehostetut puolustusvalmistelut. Linnoittamis- ja estetyöt tuli suunnitella viikkorytmissä, jossa seitsemän vuorokauden jaksoissa laitetaan aina kriittisimmät kohteet kuntoon, seuraavalla viikolla tärkeysjärjestyksessä seuraavana olevat jne. Näin oltaisiin asteittain paremmassa valmiudessa, mikäli suurhyökkäys alkaisi nopeastikin. Alakylään oli perustettu korsukehikkotehdas, jonka keskeneräiset kymmenkunta kehikkoa eivät ehtineet valmistua ennen suurhyökkäystä.

KUVA 8

10. divisioona ja Jalkaväkirykmentti 1 rintamavastuuseen - ”Teuraaksi tultiin”

10. divisioona oli alun perin suunniteltu vaihdettavaksi 18. divisioonan tilalle pääasemaan kelirikon aikana 26.4.–13.5., koska Päämajan operatiivinen johto piti mahdollisena, että neuvostojoukot aloittaisivat hyökkäyksen kelirikon päätyttyä. Ylipäällikkö oli kuitenkin vastahakoinen ja lykkäsi päätöstä, koska 18. divisioonan komentaja vastusti vaihtoa. Kenraalimajuri Paalu olisi halunnut yhtymänsä pysyvän tutuissa asemissaan. 10. divisioona sai lopulta vasta 6. toukokuuta 1944 käskyn ottaa vastaan 18. divisioonan puolustuslohkon Suomenlahden rannikolla. 18. divisioona oli saanut tiedon vaihdosta jo edellisenä päivänä. Rintamavastuun vaihto oli alun perin tarkoitettu alkavaksi jo 10. toukokuuta ja vaihto piti olla suoritettuna 25. toukokuuta mennessä. Lohkon vastaanotto aloitettiin kuitenkin vasta 16. toukokuuta ja päätettiin jo 22. toukokuuta Kenraalimajuri Jussi Sihvo otti samana päivänä rintamavastuun 18. divisioonan komentajalta. 10. divisioonaan kuuluivat:

- Jalkaväkirykmentti 1, komentajana everstiluutnantti T. Viljanen,
- Jalkaväkirykmentti 58, komentajana eversti E. Juva,
- Erillinen pataljoona 20, komentajana kapteeni K. Kerttunen,
- 32. tykkikomppania, komppanianpäällikkönä kapteeni J. Kangas,
- 52. tykkikomppania, komppanianpäällikkönä luutnantti T. Manninen,
- 20. kranaatinheitinkomppania. komppanianpäällikkönä kapteeni A. Heikkinen,
- Kenttätykistörykmentti 9, komentajana eversti O.V. Mandelin,
- Raskas Patteristo 25, komentajana kapteeni Y. Suomalainen,
- Järeä Patteristo 1
- Järeä Patteristo 4
- 3. moottoroitu raskaspatteri
- Pioneeripataljoona 26, komentajana kapteeni J. Lehtinen ja
- Viestipataljoona 29, komentajana kapteeni V. Kunnas.

10. divisioonan Erillinen Pataljoona 20:stä, 20. kranaatinheitinkomppaniasta ja kahdesta panssarintorjuntatykkijoukkueesta muodostettiin Taisteluosasto H, jonka esikunnaksi asetettiin entinen JR 27:n esikunta ja komentajaksi eversti L.V. Haanterä. 10. divisioonalle alistettiin lisäksi 2. mittauspatteri, päällikkönään kapteeni V.J. Tolamo.

Mikäli divisioonat olisi vaihdettu alkuperäisen aikataulun mukaan, olisi JR 1 saanut yhdeksän arvokasta lisävuorokautta puolustuskaistansa vahvistamiseen.

Everstiluutnantti Tauno Viljanen

Rykmentinkomentaja Viljasen rauhan aikaiset tehtävät painottuivat voimakkaasti taktiikan opetukseen ja kehittämiseen sekä operatiivisen alan suunnittelutehtäviin. Hän oli tuottelias kirjoittaja. Tutkimuksia, ohjesääntöjä tai muita julkaisuja syntyi useita kymmeniä joko yksin kirjoittaen tai kirjoittamiseen osallistuen. Viljanen oli toiminut hyökkäysvaiheessa Päämajassa muun muassa operatiivisen suunnittelun parissa. Viljasen asiantuntijuudessa korostui voimakkaasti aikaisempien kokemusten hyväksikäyttö. Moniin hänen kirjoituksiinsa liittyy aiheen lähestyminen sotahistoriallisten esimerkkien kautta. Viljasen palvelushistorian, kokemuksen ja taktiikan sekä operaatiotaidon alueella osoittaman osaamisen perusteella hänen johtopäätöksilleen tilanteesta Valkeasaaren lohkolla olisi voinut olettaa kohdistetun suurempaa huomiota, kuin ylemmät johtoportaat asialle osoittivat.

10. divisioonan lohko

10. divisioonan puolustuslohko jakautui kolmeen kaistaan. Eteläisimpänä sijaitsi Suomenlahden kaista, johon ryhmittyi Erillinen Pataljoona 20. Rajajoen kaistalle ryhmittyi Jalkaväkirykmentti 58 ja divisioonan pohjoisimmasta, Valkeasaaren kaistasta vastasi Jalkaväkirykmentti 1. Divisioonan kokonaisvoimana oli yhteensä seitsemän kivääripataljoonaa. Divisioonan tykistötuen kokonaisvoimaksi muodostui kuusi patteristoa, joihin sisältyi yksi raskas ja yksi järeä patteristo. Divisioonan tykistökomentajana toimi eversti O.V. Mandelin. Jalkaväkirykmentti 1:n tueksi muodostettiin Tykistöryhmä Tirronen, johon kuului kolme patteristoa.

Jalkaväkirykmentti 1:een kuuluivat I pataljoona, komentajanaan majuri Harry Andersson, II pataljoona everstiluutnantti Urho Heikkisen komennossa ja III pataljoona, komentajanaan majuri Veikko Tammisto. 13. komppanian, eli kranaatinheitinkomppanian päällikkönä oli kapteeni Palatsi ja 14. komppanian päällikkönä kapteeni Alanko. Rykmentin esikuntapäällikkönä toimi kapteeni Jorma Kiira ja tykistökomentajana majuri Eino Tirronen. JR 1:n kirjavahvuus 31. toukokuuta päivätyn ilmoituksen perusteella oli 3 448 miestä ja rivivahvuus 2 926 miestä. Vahvuuteen tuli seuraavan kahdeksan vuorokauden kuluessa hienoisia muutoksia molempiin suuntiin muun muassa vuorolomalaisten lähtöjen ja paluiden sekä eri komennuksien johdosta. Rykmentille alistetun 10. tykkikomppanian (75 K/40) päällikkönä toimi kapteeni Mäkinen. JR 1:n alueella käytetyn 32. tykkikomppanian (75 K/40) päällikkönä toimi kapteeni Kangas.

10. divisioonan panssarintorjunnan voima perustui panssarintorjuntatykkien käyttöön. Ajanmukaisin 75 millimetrin tykkikalusto oli kahdella tykkikomppanialla. Kahdella tykkikomppanialla oli 45 millimetrin kalusto ja kahdella 37 millimetrin kalusto. Kussakin tykkikomppaniassa oli kuusi panssarintorjuntakanuunaa. Kun näihin yhtensä 36 panssarintorjuntatykkiin lisätään eri kaistoilla niin sanottuina lohkoaseina olevat 21 erikaliiperista kanuunaa, muodostuu divisioonan panssarintorjunnan kokonaisvoimaksi 57 tykkiä. Valkeasaareen näistä oli suunnattu kuusi 75 millimetrin tykkiä, kuusi 37 millimetrin tykkiä ja lohkoaseina kymmenen 37–114 millimetrin tykkiä. Edellä mainitut 75 millimetrin kalustolla varustetut tykkikomppaniat oli alistettu Päämajan reservistä 10. divisioonalle 6. kesäkuuta. Yksiköt siirtyivät uusiin aseimiinsa Haapalasta. Toinen tykkikomppanioista alistettiin JR 1:lle. Everstiluutnantti Viljanen päätti alistaa neljä tykkiä edelleen etulinjaan ryhmittämilleen kahdelle pataljoonalle, kaksi kummallekin. Kaksi kanuunaa hän ryhmitytti taaemmaksi Kivitien varressa sijainneisiin aseimiin. Kenraaliluutnantti Oesch on moittinut ratkaisua liiasta etupainoisuudesta, koska tykit tuhoutuivat liian lähellä etulinjaa sijainneiden aseimiensa vuoksi.

On kuitenkin helppo jälkikäteen arvioida tehtyjä ratkaisuja seuranneiden tapahtumien valossa. Everstiluutnantti Viljanen oli siinä määrin panssarintorjuntaan perehtynyt upseeri, että oli edellisenä päivänä, 5. kesäkuuta kysynyt tiedossaan olevien panssarinkauhujen ja panssarinyrkkien jaosta. Hän joutui tyytymään vastaukseen ”*Ne jaetaan, kun aika tulee*”. Uudet tehokkaat panssarintorjunta-aseet saatiin rykmenttiin vasta 9. kesäkuuta kello 11 jolloin ei enää ollut aikaa perusteelliseen koulutukseen. Viljanen joutui pyytämiensä keveiden ja läpäisykykyisten panssarintorjunta-aseiden sijaan tyytymään toki tehokkaisiin, mutta raskaasti käsiteltäviin

panssarintorjuntatykkeihin. Niiden ryhmittäminen lähelle etulinjaa on ymmärrettävää pitkäputkisten ja tehokkaiksi tunnettujen kanuunoiden mukanaan tuoman etulinjan sotilasta rauhoittavan vaikutuksen vuoksi. Niiden pitkä ampumaetäisyys tiedettiin. Koska JR 1:n sotilaat osasivat odottaa suurhyökkäystä, komentajan etulinjaan osoittamaa tukea osattiin varmasti arvostaa.

KUVA 9

Valkeasaaren lohko

Valkeasaaren lohko oli neljä kilometriä leveä. Lohkon vasempana rajana oli Rouhialan sähkövoimalinja. Oikea raja kulki Aleksandrovkan kirkon kautta kaakosta luoteeseen. Lohkon etumaasto oli avonaista aina parin kilometrin päässä kohoavalle Merituitun kukkulalle asti. Etulinjan oikeassa reunassa, etelälohkolla, Aleksandrovkan pohjoispuolisella suolla ja Mottorinmäellä, oli asemissa I pataljoona. Pataljoonan lohkolla oli kolme poikittaista kanjonia, jotka antoivat hieman suojaa. I pataljoonan tukikohdat olivat pohjoisesta lukien Pohja, Mutka, Väli, Reuna, Siili, Rinne ja Kärki. Näistä kolme viimeksi mainittua muodostivat niin sanotun Mottorin mutkan. Joissain lähteissä Siili-tukikohta on nimetty Suu-tukikohdaksi. Mottorin mutkasta etelään puolustus ei muodostanut yhtenäistä taisteluhaidoin toisiinsa yhdistettyä tukikohtien verkostoa, vaan puolesta tusinasta pesäkkeestä, joita miehitettiin kenttävartiomaisesti.

Pohjoislohkolla oli II pataljoona. Pataljoonien väliraja kulki noin 300 metriä Kivitien eteläpuolella, tien suuntaisesti. Kivitie oli rakennettu 10–20 metriä loivasti ympäröivästä maastosta kohoavalle harjanteelle. III pataljoona oli reservinä Öljymäen alueella noin neljän kilometrin päässä. Samoin rykmentin esikunta ja pääosa huoltolaitoksista oli sijoitettu Öljymäen alueelle. Öljymäen reservipataljoonan tehtävänä oli valmistautua miehittämään rykmentin tukilinja Pastorinjoella, mutta pääosien oli kuitenkin jäätävä puolustukseen kenttälinnoitettuihin aseimiinsa Öljymäelle. Tästä oli annettu kirjallinen käsky 7. kesäkuuta.

JR 1:n lohkolla oli aseistuksena ns. "lohkoaseina" kolme saksalaista 7.92 kk/08 -konekivääriä, kolme 37 K/36-, kolme 37 K/40- ja kaksi 45 K/40 -panssarintorjuntatykkiä. Lohkoaseisiin sisältyi lisäksi pari kappaletta 76 millimetrin rykmentinkanuunaa. Panssarintorjuntatykkien lukumäärä nousi oman tykkikomppanian, alistetun 10. tykkikomppanian, tukevan 32. tykkikomppanian aseet ja edellä luetellut lohkoaseet mukaan lukien yhteensä 18 erikaliiperiseen panssarintorjuntatykkiin. Oeschin mainitsemista peräti 114 millimetrin tykeistä panssarintorjuntaan tarkoitettuina lohkoaseina ei löydy tukea esimerkiksi sotapäiväkirjoista. Panssarintorjuntaan liittyivät myös kiväärikomppanioiden panssarintorjuntakiväärit ja alueelle rakennetut panssarihiinit sekä panssariesteet.

Esimerkkinä Valkeasaaren lohkon järjestelyistä ja tukikohtien vahvuudesta otettakoon II pataljoonan ryhmitys. Kadonneista tai tuhoutuneista sotapäiväkirjoista johtuen I ja III pataljoonan ryhmityksen yksityiskohtainen selvittäminen ei ole ollut mahdollista. II pataljoonan lohko jakaantui sekin pohjoislohkoon ja etelälohkoon. Pohjoislohkon päällikkönä oli kapteeni Jussilainen ja sen

joukkoina oli 6./JR 1 ja raskaampana aseistuksena kuusi konekivääriä sekä yksi panssarintorjuntakivääri 8./JR 1:stä. Lohkon tukikohdat ja niiden miehitys olivat:

- Linja: Tukikohdan päällikkönä vänrikki Torsell. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + yksi kivääriryhmä + yksi konekivääri + yksi panssarintorjuntakivääri.
- Nipukka: Tukikohdan päällikkönä kersantti Kivelä. Vahvuus kolme kivääriryhmää + yksi konekivääri
- Rumpu: Tukikohdan päällikkönä luutnantti Hämäläinen ja hänen haavoittumisensa jälkeen kersantti Javanainen. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + kaksi konekivääriä.
- Lehti: Tukikohdan päällikkönä luutnantti Jokinen. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + kaksi konekivääriä.

Pataljoonan etelälohkon päällikkönä oli luutnantti Haantio ja hänen haavoittumisensa jälkeen luutnantti Siukola. Lohkon joukot koostuivat 7./JR 1:sta ja 5./JR 1:n yhdestä kiväärijoukkueesta. Aseistuksena oli kahdeksan konekivääriä ja kolme panssarintorjuntakivääriä 8.K:sta. Tukikohdat ja niiden miehitys olivat:

- Honka: Tukikohdan päällikkönä vänrikki Hänninen. Vahvuus yksi kiväärijoukkue ja takana syvyydessä kaksi ja kaksi runkokonekivääriä.
- Kärsä: Tukikohdan päällikkönä luutnantti Härmä. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + yksi konekivääri.
- Kaari: Tukikohdan päällikkönä luutnantti Uotila. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + kolme konekivääriä + yksi kiväärijoukkue 5./JR 1:stä
- Siipi: Tukikohdan päällikkönä luutnantti Jaakkola ja hänen haavoittumisensa jälkeen luutnantti Lindbohm. Vahvuus yksi kiväärijoukkue + kaksi konekivääriä + yksi panssarintorjuntakivääri.
- Mylly: Saumatukikohta. Vahvuus yksi kivääriryhmä + yksi konekivääri.

Pataljoonan loholla joko alistettuina tai taistelua tukevin aseina olivat:

- 2 kpl 75 K 40:iä 10. tykkikomppaniasta
- 1 kpl RK (rykmentinkanuuna)
- 2 kpl 37 mm panssarintorjuntatykkiä
- 2 kpl 45 mm panssarintorjuntatykkiä

Kaksi viimeksi mainittua tykkityyppiä, yhteensä neljä kappaletta, olivat rykmentin oman tykkikomppanian, 14./JR 1:n aseita. Pataljoonan taistelua tuki lisäksi tykistön ja 13./JR 1:n tuli.

Valkeasaassa aiemmin puolustuksessa olleiden rykmenttien panssarintorjuntatykkiasemat eivät kaikilta osin olleet käyttökelpoisia. Etulinjan ja tukilinjan väliin oli rakennettu betonibunkkeri, johon sijoitetun korsutykin ampumasektori pyyhkäisi Pastorinjoen laakson suuntaisesti. Korsun ylläpidossa ei ollut onnistuttu ja se on saattanut jo linnoitusteknisesti olla väärin suunniteltu, koska JR 1:n ottaessa toukokuussa 1944 rintamavastuun vastaan, korsu oli pimeä ja niin kostea, että vesi tippui katosta. Korsutykki ja sen kranaatit olivat vesipisaroiden peitossa ja osittain jo ruosteessa. Linnoitteen kosteus johtui pääosin ilmanvaihdon puuttumisesta. Sama syy olisi aiheuttanut vielä

suuremman ongelman kiivaamman tulitoiminnan alkaessa. Jos ilmanvaihtoa ei ollut, tykin miehistö menettäisi tajuntansa ruutikaasujen vuoksi varsin nopeasti. Vaikuttaakin siltä, että kyseistä tykkiasemaa ei miehitetty suurhyökkäyksen alkaessa.

Rykmentin puolustusta tuki Tykistöryhmä Tirronen, johon kuului kolme patteristoa. Rykmentin tykkikomppanian päällikkönä toimi edelleenkin luutnantti Eino Alanko. Komppania oli jaettu joukkueittain pataljoonien tueksi.

Valkeasaaren lohkon puolustus koostui vain yhdestä eri tukikohtien muodostamasta ketjusta. Syvyyttä ei etulinjalla ollut. Kukin tukikohta pystyi puolustamaan vain yhteen suuntaan. Usean tukikohdan rakenne koostui vain yhden piikkilankaesteen suojaamasta taisteluhaudasta. Piikkilankaesteet olivat pääosin vain yksinkertainen rivi espanjalaisia ratsuja tai lieriöestettä. Betonisia majoitus- tai asekorjuja ei ollut. Kivitiien pohjoispuolella sijaitseva vain 75 metrin mittainen panssarieste oli lohkon ainoa vaunujen liikettä estävä rakennelma, koska neuvostoliittolaisten tulitus esti rakentamisen. Taisteluhaidoista johti selustaan yhdyshauta, joka päättyi kunkin pataljoonan tukiasemaan. Tukiasemakin oli vain taisteluhauta ilman korsuja. Noin yhden–kahden kilometrin etäisyydellä etulinjasta Pastorinjoen tasalla oli rykmentin tukilinja, joka oli käytännössä vain kilometrin levyinen taisteluhauta ja sen edessä oleva piikkilankaeste.

Jalkaväkirykmentti 1:n komentaja, everstiluutnantti Viljanen tiesi puolustuksen heikkoudet ja yritti lisätä ryhmityksen syvyyttä. Hän tiesi olevansa tulevan hyökkäyksen painopistesuunnassa. Kun rykmentti oli ottanut rintamavastuun, Viljanen piti pataljooniensa komentajille ja erillisyyksiköittensä päälliköille puhuttelun heti seuraavana päivänä. Hän avasi tilaisuuden sanomalla, että vihollisen suurhyökkäys alkaisi viikon kuluttua ja käski laatia suunnitelmat torjuntatoimenpiteiden kehittämiseksi. Kesäkuun 7. päivänä julkaistiin lisäksi esikäsky toiminnasta suurhyökkäyksen sattuessa. Työ ei ehtinyt kuitenkaan enää vaikuttaa, koska aikaa oli liian vähän. Taisteluhautoja kyllä kaivettiin ja seinämiä tuettiin, mutta alue vaikutti ongelmalliselta, koska pelkkä liikkuminenkin tuotti vaikeuksia.

KUVA 10

Houkutusmurto

En käy laajemmin esittelemään ajan puutteen vuoksi suomalaista puolustustaktiikkaa tai neuvostoliittolaista hyökkäystaktiikkaa, mutta yhden yksityiskohtan haluan kertoa, koska se selittää, miksi 9.6. Mottorin mutkassa tapahtui, niin kuin tapahtui.

Ensinnäkin puna-armeijan tiedustelu oli selvittänyt varsin yksityiskohtaisesti JR 1:n ryhmityksen. Ennakkotuhoamistulituksen maalit oli siten helppo valita. Ei kuitenkaan ollut takeita, että raskaiden aseiden tuliasemat ja reservit olisivat tuhoutuneina, kun hyökkäys alkaa. Siksi ehjinä säilyneet tulipesäkkeet oli saatava selville ja varmistettava, ettei reservi pääse vaikuttamaan varsinaiseen hyökkäykseen.

Puna-armeijan hyökkäystaktiikalle tyypillinen piirre hyökkäyksen alkuvaiheessa oli tiedusteluhyökkäysten käyttäminen. Tätä saksalaisten ”houkutusmurroksi” kutsumaa menetelmää oli käytetty talvesta 1943 alkaen johdonmukaisesti kaikissa itärintaman hyökkäysoperaatioissa. Tiedusteluhyökkäyksellä pyrittiin selvittämään vihollisen puolustusryhmittymien todellinen vahvuus ja jalkaväen sekä tykistön tuliasemien sijainti. Tiedusteluhyökkäykseen liittyi aina vanginsieppaus. Tiedusteluhyökkäyksen tavoitteena saattoi olla myös varsinaisen hyökkäyksen kannalta tärkeän maastonkohdan haltuunotto. Tiedusteluhyökkäykseen käytettiin yleensä rintamanosalla jo ryhmittyneenä olleita joukkoja, jotka olivat suojanneet hyökkäysvalmisteluja. Hyökkäyksen vahvuus pidettiin pienenä. Sen toteuttamisessa käytettiin usein rangaistusyksiköitä. Tiedusteluhyökkäykset toteutettiin yleensä varsinaista hyökkäystä edeltävän vuorokauden aikana ja varsin leveällä rintamalla, jotta tuleva murtokohta ei paljastuisi.

Tiedusteluhyökkäystä edelsi voimakas tykistön tulivalmistelu ja ilmapommitukset ja sodan edetessä päätöstään kohti hyökkäykseen liitettiin myös voimakas panssarituki. Hyökkäyksen osastoon kuului myös pioneereja havaittujen miinoitteiden ja esteiden raivaamista varten. Tiedusteluhyökkäykset tehtiin aina niin voimakkaina, että puolustaja pakotettiin käyttämään epäsuoraa tulta sen torjumiseksi, jolloin sen tuliasemat paljastuivat.

Vihollisen muodostama tilannekuva alueella olevista rakenteista, maaston suojattomuus sekä vihollistykistön tulien tarkkuus selvisivät varsin nopeasti JR 1:lle. Vaikka varsinaisen suurhyökkäykseen liittyvä ennakkotuhoamistulitus aloitettiin toukokuun lopussa, kohdistettiin alueella lukuisia tuli-iskuja ensimmäisen kahden viikon aikana. Heti ensimmäisenä iltana Valkeasaaren saapumisen jälkeen 2. komppanian kaikki kolme lomallelähtijää saivat surmansa ja kolme muuta haavoittui yksittäisestä kranaatista.

Divisioonan esikuntapäällikkö everstiluutnantti Erkki Kukkonen oli tehnyt esityksen IV armeijakunnan esikuntaan, että ryhmittymä olisi siirrettävä taaemmas, jotta vankempien asemien valmistelu olisi mahdollista. Suunnitelma oli 20 sivun mittainen perusteellinen asiakirja, joka käsitteli suurhyökkäyksen edellyttämiä toimenpiteitä. Oeschin mukaan Kukkonen oli muistiossaan esittänyt, että pääpuolustusasemaksi ei määritettäisikään pääasemaa, vaan VT-asema. Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen ei vastannut esityksiin eikä edes ottanut vastaan 10. divisioonan komentajaa kenraalimajuri Jussi Sihvoa sekä divisioonan esikuntapäällikköä. Sihvo yritti saada armeijakunnan komentajaa, jääkäritoveriaan, tutustumaan linjan heikkouksiin edes divisioonan esikunnassa, mutta turhaan. He jopa suunnittelivat Laatikaisen luonteenpiirteet tuntien saunailtaa, jotta esitys saataisiin edes jotenkin esille. Armeijakunnan komentaja oli kuitenkin päättänyt olla noteeraamatta suunnitelmaa. Esikuntapäällikkö everstiluutnantti Kukkonen haavoittui kaksi päivää ennen suurhyökkäystä juuri Valkeasaaren suunnalla ollessaan etulinjan tarkastusmatkalla, joutui kenttäsairaalaan ja myöhemmin sotasairaalaan. Samassa venäläisen kranaatinheittimistön keskityksessä haavoittui myös Jalkaväkirykmentti 1:n esikuntapäällikkö, kapteeni Kiira. Kaksi keskeistä komentajien tukea oli poissa jo ennen suurhyökkäystä. Majuri Hyry nimitettiin Kukkonen sijaiseksi. Mainittakoon, että

Oesch esittää omina johtopäätöksinään juuri everstiluutnantti Kukkosen muistion sisältämät näkökohdat Uusi-Alakylän paremmista puolustusmahdollisuuksista.

KUVA 11

Reservien vähyy

Pääaseman syvyyden puute ja linnoitteiden huono taso eivät olleet 10. divisioonan ainoa haaste. Jatkosodan kuluessa yhtymien määrävahvuuksia muutettiin siten, että kunkin divisioonaan sodan alkaessa kuuluneet kolmannet rykmentit lakkautettiin. 10. divisioonalla oli varsinaista jalkaväkeä siis vain kaksi rykmenttiä ja yksi erillinen pataljoona. Jalkaväkirykmenteillä oli omat lohkonsa pääasemassa. Erillinen pataljoona 20:stä muodostettu taisteluosasto, Osasto H, vastasi Rannikkolohkosta (Suomenlahden kaista). Divisioonan komentajalla ei siis ollut käytössään erillistä divisioonan reserviä. Tähän Sihvon oli kuitenkin keksittävä edes jonkinlainen ratkaisu. Niinpä jokaiselle rykmentille käskettiin, että kaksi pataljoonaa on etulinjassa ja kolmas takana reservinä ja kyseiset JR 58:n ja JR 1:n pataljoonat ovat samalla sekä oman rykmenttinsä että divisioonansa reservinä. Näihin reservipataljooniin liittyi lisäksi IV AK:n osittainen varaus.

Yhtään parempi ei ollut tilanne IV armeijakunnallakaan. Kaikki kenraaliluutnantti Laatikaisen joukot olivat kiinni etulinjassa. Pääaseman takana noin 15 kilometrin päässä hänellä oli aluksi ainoana reservinä virolaisista vapaaehtoisista muodostetun JR 200:n yksi pataljoona. Toki Kannaksella oli muitakin joukkoja, kuten ylipäällikön reserveihin kuuluneet VT-asemassa linnoitustöissä olevat joukot, varsinkin 3. divisioona, mutta sen apu etulinjaan oli yhden päivämarssin päässä. IV armeijakunnan varsinaisena reservinä oli myöhemmin majuri Vetren komentama Jääkäripataljoona 1, joka oli ryhmittynyt Jäppilän pohjoispuolella.

Painopistesuunnan divisioonalla ja kaikilla sen joukoilla oli reserviä siis yhteensä vain kaksi pataljoonaa. Painopistesuunnan armeijakunnan mahdollisuudet vastata yllättäviin tilanteisiin olivat kahden reservipataljoonan ja divisioonien reservipataljooniin kohdistuneen osittaisen varauksen varassa. Suomalaiselle sotataidolle tyypillinen piirre varata riittävän voimakas reservi kaikilla organisaatiotasolla ei näyttäytynyt IV armeijakunnan ja sen alajohtoportaiden ryhmityksessä ja taistelusuunnitelmissa. Asiaa on perusteltu divisioonien kokoonpanomuutoksella. Hyökkäysvaiheen päätyttyä divisioonien kolmansien jalkaväkirykmenttien tilalle perustettiin erilliset pataljoonat, jotta vanhemmat ikäluokat kyettiin kotiuttamaan kotirintaman töihin. Organisaatiomuutos ei kuitenkaan vapauta komentajia ohjesääntöjen asettamasta vaatimuksesta varata riittävä reservi.

Tykistö toiminnan valmistelut Valkeasaaren loholla

Majuri Eino Tirronen toimi Valkeasaassa tykistöryhmä Tirrosen komentajana. Tykistöryhmään kuului III/KTR 9 Tirrosen komennossa, Raskas Patteristo 25 kapteeni Yrjö Suomalaisen komennossa ja Valkeasaassa tuliasemissa valmiiksi ollut Järeä Patteristo 4 majuri Åke Sundmanin komennossa.

Kuten monet muutkin valmistelut Valkeasaaren lohkolla, myös kenttätykistön toimintaan liittyneet etukäteisvalmistelut olivat olleet puutteellisia. 10. divisioonan tykistön ottaessa vastaan tulenjohtopaikkoja, tuliasemia sekä torjuntasuunnitelmia, todettiin merkittäviä laiminlyöntejä ja jopa piittaamattomuutta. Tykistön torjuntasuunnitelma oli vanhentunut, koska vihollisen pisto- ja rynnäkköhaudat olivat edenneet torjuntasuunnitelmaan merkittyjen sulkumaalien ohitse. Sulkumaalit olivat keskeisessä roolissa torjuvassa puolustustaistelussa, mikäli vihollinen oli onnistunut etenemään torjuntamaalien tulittamisesta ja muusta tulivaikutuksesta huolimatta torjuntamaalien tasan ohitse. Sulkumaaleihin oli tarkoitus suunnata kaikkien tykkien ja kranaatinheittimien tuli, jottei vihollinen pääse rynnäkköetäisyydelle. Sulkumaaleiksi valittiin yleensä tärkeimmät torjuntamaalit uhanalaisimmassa suunnassa. Vanhan torjuntasuunnitelman toteuttaminen sulkumaalien ollessa vanhentuneita ja uusien torjuntamaalien jäätyä määrittämättä ei siis olisi juurikaan tukenut Valkeasaarella käytävää puolustustaistelua.

Tykistöryhmä Tirrosen patteristojen seurattessa junakuljetuksina kohti pääasemaa majuri Tirronen siirtyi jo 12. toukokuuta tutustumaan uuteen toiminta-alueeseensa. Alueella aiemmin toimineeseen 18. divisioonan tykistöryhmään kuuluneen patteriston komentaja ei Tirrosen kertoman mukaan ollut paras mahdollinen yhteistyökumppani rintamavastuun vaihdossa. Se kävi kuitenkin selkeästi ilmi, että vihollinen oli kaivautunut jo oman tykistön sulkumaalien tasan sisäpuolelle. Maaleja ei ollut määritetty uudelleen, koska pelättiin niihin ammuttamisen olevan liian vaarallista omalle jalkaväelle. Patteristossakin tiedettiin, että divisioonan esikunnassa oli maalien uudelleenmäärittämisessä tärkeitä ilmakuvia, mutta että niitä ei joukoille haluttu antaa.

Jatkosodan aikaan tiedustelulentojen yhteydessä otetut valokuvat toimitettiin pääsääntöisesti kenttätykistön käyttöön, jolloin tuoreet tiedot olisivat nopeasti maalitiedustelun käytettävissä. Valkeasaaren–Rajajoen lohkoille rintamavastuussa toimineen 18. divisioonan esikunnan tykistötoimistossa kuvaustiedustelun tuloksia kuitenkin pantattiin, eikä niitä todellakaan haluttu laskea etulinjan rykmenttien tykistöryhmien käyttöön. Majuri Tirronen ei tyytynyt divisioonan tykistötoimiston antamaan vastaukseen ja saikin kuvat lopulta puoliväkinen haltuunsa. Tykistötoimiston tiedustelu-upseeri ei ollut niitä aiemminkaan etulinjan rykmentteihin antanut, väittäen etteivät joukot niistä mitään ymmärrä. 18. divisioonan tykistökomentajan eversti Georg Lucanderin saavuttua paikalle kuvat Tirroselle lopulta luovutettiin. Ilmakuvien tulokset olivat hätkähdyttävät: vihollisen kaivamat rynnäkköhaudat olivat edenneet todella lähelle etulinjaa. Jälkeenpäin kävi ilmi, että divisioonan kuvien lisäksi oli vieläkin tuoreempia ilmakuvia, mutta ne oli pidätetty IV AKE:n tykistötoimiston tasalle.

Majuri Tirronen käytti seuraavan päivän, 13. toukokuuta, patteristojen tuliasemien ja etulinjan sekä sen tulenjohtopaikkojen tarkastamiseen. Monia korjaamisen arvoisia seikkoja, jopa anteeksiantamattomiksi arvioitavia virheitä kävi ilmi. Erityisesti viestiyhteyksien järjestelyt osoittautuivat uhanalaisiksi.

Tirrosen laatimassa uudessa torjuntasuunnitelmassa sulkumaalit määritettiin vihollisen rynnäkköhaudojen tasalle, eli vain noin 100 metrin etäisyydelle JR 1:n ryhmytyksestä. Everstiluutnantti Viljanen oli Tirrosen kanssa yhtä mieltä ratkaisulla saatavan edun merkityksestä

suhteessa mahdollisiin riskeihin. Yksittäisiä kranaatteja saattaisi harhautua omiinkin aseisiin, mutta vihollisen jalkaväkivoiman syöttämisen sekä joukkojen levittäytymisen avainkohtiin saataisiin tulta ja paljon. Järeä Patteristo 4:n torjuntamaalit 1–8 paikannettiin ilmakuvien perusteella havaittujen, vihollisen keväällä kaivamien uusien rynnäkköhautojen sekä yhteyshautojen risteys-, pääte- ja alkukohtiin. Torjuntasuunnitelman erityispiirre oli, että näiden 203 millimetrinen järeiden haupitsien sulkumaalit määritettiin putkittain keskeisimpiin rynnäkkö- ja yhdyshautojen yhtymäkohtiin. Tällöin kuhunkin sulkumaaliin oli ammuttavissa tehokkaina pidettyjä 90 kilogramman painoisia kranaatteja. Ampumaetäisyys patteriston tuliasemista oli sellainen, että pituushajonta ja omiin aseisiin ampumisen riski oli pieni.

Majuri Tirroselle ei jäänyt rintamavastuun yhteydessä pienintäkään epäselvyyttä siitä, oliko suurhyökkäys alkamassa. Tykistöryhmänsä tulenjohtopaikkoja tarkastaessaan hän sai poikkeuksellisen laajan näkökulman etulinjan eteen neuvostoliittolaisten kaivamista rynnäkköhaudoista. Rintamavastuun vaihdon aikana ja sen jälkeen hän teki johtopäätökset vihollisen tykistön tulitoiminnasta: kyse oli selvistä tarkistusammunnoista.

JR 1:n komentaja ja Tykistöryhmä Tirrosen komentaja laativat yhteisanomuksen uuden ilmakuvausten järjestämisestä Valkeasaaren lohkolle ja se hyväksyttiin. Uusien ilmakuvausten kertomat tiedot varmistivat Viljasen ja Tirrosen arvion tulevasta tapahtumista. Huomattava määrä uusia tykistöasemia oli ilmestynyt, samoin naamioimislaitteita, joiden alla pääteltiin olevan hyökkäysvaunuja. Ilmakuvaus uusittiin vielä kahdesti ja molemmilla kerroilla tykistöasemien määrä lisääntyi.

KUVA 12

Leningradin Rintaman komentaja armeijankenraali Govorov miehitti 21. armeijan ylimmän johdon hänelle tutuilla, kokeneimmilla ja pätevimmillä Leningradin Rintaman kenraaleilla. 21. armeijan aiemmassakaan johdossa ei ollut moitittavaa, koska armeija oli menestynyt erityisesti Jelnjan ja Smolenskin valloitusten yhteydessä. Govorov piti kuitenkin Karjalan kannaksen olosuhteiden tuntemusta niin tärkeänä, että vaihtoi tärkeimpiin tehtäviin nämä erityispiirteet tuntevat upseerit. Armeijan komentajaksi nimitettiin Leningradin Rintaman esikuntapäällikkönä toiminut kenraaliluutnantti Dimitri Gusev. Uudeksi rintaman esikuntapäälliköksi nimitettiin kenraali M.M. Popov. Armeijan tykistön komentajaksi määrättiin samaa tehtävää 42. armeijassa aiemmin hoitanut tykistökenraaliluutnantti M.S. Mihalkin. Muihin 21. armeijan komentajatason ja poliittisen upseerin tehtäviin nimitettiin 20 Leningradin Rintaman taisteluissa kunnostautunutta upseeria.

KUVA 13

Vihollinen

Suomalaisia vastassa Kannaksella alkukesästä 1944 olivat neuvostoliittolaisten 23. armeijaan kuuluvat XCVIII armeijakunta, CXI armeijakunta ja 17. sekä 22. linnoitusalue. Etulinjassa olivat

etelästä päin lukien 92. divisioona, 10. divisioona ja 142. divisioona sekä 17. ja 22. linnoitusalueen joukot. JR 1:n edessä lohkon pohjoisosassa oli 92. divisioonaan kuuluva Jalkaväkirykmentti 304 ja osia 22. linnoitusalueen joukoista. Lohkon eteläosassa oli vastassa 92. divisioonan joukkoja. Joukkoja tukivat orgaanisen tykistön lisäksi Kronstadtin merilinnakkeen tykistö.

Suurhyökkäystä varten Kannakselle keskitettiin ylijohdon reserveistä uusi joukko, 21. armeija, johon kuuluivat seuraavat joukot:

- CIX armeijakunta (109.D, 72.D ja myöhemmin 286.D),
- XXX kaartin armeijakunta (45.Ka.D, 63.Ka.D ja 64.KA.D),
- XCVII armeijakunta (381.D, 358.D ja 178.D),
- 23. armeijasta reserviksi alistettu CVIII armeijakunta (46.D, 90.D ja myöhemmin myös 314.D) ja CX armeijakunta (168.D, 265.D ja 268.D),
- erilliset 13., 125., 314. ja 382.D,
- läpimurtotykistöarmeijakunta sekä
- puolustuksessa 22. linnoitusalue.

Suunnitelma pääaseman murtamiseksi

Suurhyökkäyksen valmistelut aloitettiin Neuvostoliiton ylimmän sodanjohdon, Stavkan päätöksellä toukokuun alussa 1944. Tiihosen (2000) mukaan Stavka oli tehnyt jo 12. huhtikuuta päätöksen, jonka pohjalta kesän ja syksyn operaatiot suunniteltiin. Tässä päätöksessä tuhoavan iskun kohteeksi oli kuitenkin määritetty saksalaiset joukot, ei suomalaiset. Vaikka suomalaisjoukot täsmentyivät hyökkäyksen pääkohteeksi jo huhtikuun 20. päivän jälkeen, Stalin halusi pitää Pohjois-Suomen ja saksalaisjoukot esillä suunnitelmassa, jolloin pyrkimyksenä oli suomalaisen sodanjohdon harhauttaminen. Tässä onnistuttiinkin, kuten Oesch on todennut. Päämaja piti Louhen ja Kantalahden suunnassa toteutettavaa suurempaa hyökkäystä vielä huhtikuun alussa todennäköisenä, mutta jostain syystä myöhästyneenä. Stalin vahvisti 28. huhtikuuta jo syksyllä 1943 tehdyn strategisen päätöksen, jonka mukaan ensimmäinen hyökkäys kesällä 1944 toteutettaisiin suomalaisjoukkoja vastaan Karjalan kannaksella ja Syvärillä. Harhautus päädyttiinkin kohdistamaan saksalaisiin, pyrkien kääntämään heidän huomionsa Karjalan kannakselle Valko-Venäjällä käynnistettävän pääiskun, operaatio Bagrationin salaamiseksi.

Käsky Leningradin ja Karjalan Rintamille operaation valmistelujen aloittamisesta annettiin 1. toukokuuta 1944. Neljäs strateginen isku tulisi käsittämään Karjalan kannaksen lisäksi Syvärillä, Aunuksessa ja Lapissa toteutettavat sotatoimet, jolloin isku tulisi käsittämään neljä operaatiota.

Tiedustelutietojen perusteella hyökkäystyyppinä tuli olemaan operaatio läpi linnoitettujen alueiden. Puna-armeijan talvisodassa saamat kokemukset suomalaisen kantalinnoitetun linjan murtamisen vaikeudesta sekä tiedustelun kertomat tiedot Karjalan kannakselle jatkosodan aikana rakennetuista kolmesta asemasta johtivat johtopäätökseen, että asemat oli tiedusteltava perusteellisesti, niiden järjestelmällinen tuhoaminen oli aloitettava ajoissa ja massiivinen tuhoamistulitus kohdistettava pääasemaan varsinaista suurhyökkäystä edeltävänä vuorokautena. Tämänkin jälkeen ehjäksi jääneet asepesäkkeet ja muut linnoitteet oli selvitettävä saman päivän aikana tehtävillä tiedustelu- sekä tunnusteluhyökkäyksillä ja jatkettava ennakkotuhoamistulitusta. Leningradin Rintaman Esikunta antoi 23. armeijalle jo 4. toukokuuta käskyn aloittaa seuraavana päivänä suomalaisten pääasemasta paikannettujen maalien tuhoamistulituksen tavanomaisen päivittäisen tuliannoksen puitteissa. Tuhoamistulitus kesti 5.–25.5. Samana ajanjaksona toteutettiin uusien tykistö- ja kranaatinheitinyksiköiden siirtäminen Karjalan kannakselle. Laivaston ja rannikotykistön yksiköiden lisäksi joukkoja keskitettiin yhteensä 228 patteristoa, 18 jalkaväkidivisioonaa ja kaksi linnoitusalueita.

Leningradin Rintaman komentaja armeijankenraali Leonid Govorov oli tiukka ja vaativa komentaja. Stavkan jäsen luonnehti Govorovia lujaksi ja täsmälliseksi. Hän oli taustaltaan tykistöupseeri ja jo talvisodassa kunnostautunut Mannerheim-linjan murtamisessa toimiessaan 7. armeijan tykistön esikuntapäällikkönä. Suuren isänmaallisen sodan alkuvaiheessa hän toimi muun muassa eri johtoportaissa tykistökomentajan tehtävissä ja Moskovan alueella taistelleen 5. armeijan komentajana. Leningradin Rintaman komentajana hän oli toiminut 10. kesäkuuta 1942 alkaen. Govorovin tykistöupseeritausta selittää hänen nimittämistään suurhyökkäyksen komentajaksi sekä sitä, että hyökkäyssuunnitelmassa tykistöhyökkäyksen osuus painottui. Rintaman esikuntapäällikköä Popovia pidettiin erityisessä arvossa aloitteellisuutensa ja paikallistuntemuksensa vuoksi.

Kolmen puolustushaaran yhteisoperaatio

Laajamittainen tulevaan operaatioon liittyvä tiedustelu käynnistettiin Leningradin Rintaman tykistön esikunnan käskemänä 7. toukokuuta. Leningradin Rintaman tiedustelua johti kenraalimajuri P.P. Jevstignejev. 13. ilma-armeijan 60 tiedustelukonetta valokuvasi 87 000 neliökilometrin suuruisen alueen. Kuukauden kestäneen tiedustelun tuloksena oli saatu selville Karjalan kannaksen puolustusjärjestelmä. Tiedustelutulosten perusteella päädyttiin yhden armeijan voimin toteutettavaan läpimurtohyökkäykseen, johon liittyisi toisen armeijan hyökkäys. Jälkimmäisenä hyökkäävä armeija jatkaisi murron tehneen armeijan oikealla sivustalla. Hyökkäyksen ensimmäisenä tavoitteena oli tuhota suomalaisten päävoimat talvisodan aikaisen Mannerheim-linjan eteläpuolella ja vallata Viipuri. Rintaman hyökkäysoperaatioon arvioitiin kuluvan 7–10 vuorokautta. Viipurissa valmistauduttaisiin eri käskyllä jatkamaan hyökkäystä eteenpäin.

Operaatio oli jaettu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä, noin kaksi–kolme vuorokautta kestävässä vaiheessa 21. armeija murtaisi pääaseman ja hyökkäisi Rajajoen yli koko hyökkäysalueella. Armeijan joukot ryhmitettiin yhteen portaaseen ja niiden iskun murtoalue oli 27,5 kilometriä leveä. Hyökkäyksen syvyys oli määritetty 35 kilometriksi ja aikaa tämän tasan saavuttamiseen arveltiin

kuluvan kolmesta neljään vuorokautta. Armeijan painopistesuuntana oli Valkeasaari–Kuuterselkä–Uusikirkko–Summa suunnassa, mutta myös etenemistä rantaradan suunnassa kohti Koivistoa pidettiin tärkeänä. Armeijakunnille määritetyt ensimmäiset tavoitteet sijaitsivat pääaseman etureunasta kuudesta yhdeksän kilometrin etäisyydellä ja seuraavat tavoitteet tältä tasalta 10–15 kilometrin etäisyydellä. Toisessa vaiheessa, noin viiden–seitsemän vuorokauden kuluessa operaation alkamisesta, 21. ja 23. armeija valtaisivat VT-aseman. Kolmannessa vaiheessa, kymmenen vuorokauden kuluessa operaation alkamisesta, vallattaisiin Viipuri. Hyökkäyksen ensimmäisen vaiheen tehtävät armeijoille sisältävä Leningradin Rintaman operatiivinen direktiivi annettiin 3. kesäkuuta kello 15. Armeijoiden tuli olla hyökkäysvalmiina 8. kesäkuuta mennessä.

Laadittu hyökkäyssuunnitelma ei jättänyt mitään sattuman varaan. Tiedustelu oli luonut yksityiskohtaisen kuvan suomalaisasemista, joukko-osastot toimeenpanivat sotaharjoituksia, Leningradin lähistölle oli rakennettu jokaiselle divisioonalle suomalaisasemia vastaavia harjoitteluratoja ja esikunnat kävivät operatiivisia sekä taktisia sotapelejä. 21. armeija ja 23. armeija valmistautuivat sekä harjoittelivat suurhyökkäykseen noin kuukauden ajan. Suuri merkitys asetettiin rynnäkköosastojen sekä rynnäkköpataljoonien kyvyille läpäistä linnoitteita ja vallata tukikohtia sekä tuliasemia. Tykistö ja rynnäkkötykkien miehistö sai koulutusta linnoitteiden, panssarivaunujen ja rynnäkkötykkien tuhoamiseen. Pioneerijoukot harjoittelivat linnoitteiden ja tukikohtien saartamista sekä tuhoamista ja vesistönylitysten varmistamista. 21. armeijan yhtymiä oli sijoitettu Strelnan, Gostilitsan, Ropšan ja Krasnoje Selon leirialueille. Suunnitelman mukaan armeijan joukot tuli keskittää porrastetusti ja uusien joukkojen radioliikenne sekä hyökkäystä koskeva kirjeenvaihto ja puhelinkeskustelut kieltää.

Govorov ja Leningradin Rintaman Esikunta tiesivät, ettei 21. armeijan suuruisen sotatoimiyhtymän keskittäminen lähtöasemiinsa salassa ollut helppoa. XXX kaartin armeijakunta ja CIX armeijakunta päätettiin kuljettaa Oranienbaumin alueelta Lisi Nosiin Itämeren laivaston järjestämällä aluskuljetuksilla. XCVII armeijakunta keskitettiin juna- ja autokuljetuksilla. Osia armeijakunnasta siirrettiin pienempien yksiköiden moottorimarssina Leningradin kautta käyttäen hyväksi kaupungin liikenteen vilkkaimpia ajankohtia. Yhtymien keskittäminen tapahtui 6. toukokuuta ja 7. kesäkuuta välisenä aikana. Ensimmäiset kuljetuserät käsittivät eri yhtymien huoltojoukot. Tykistö- ja kranaatinheitinrykmenttien siirrot olivat vuorossa seuraavana kestäen 15 vuorokautta. Kolmantena vuorossa olivat jalkaväkirykmentit ja -divisioonat. Viimeisimmät kuljetuserät käsittivät auto- ja hevospeljetuksia. Suurin osa yhtymien lähtöasemista sijaitsi Toksovossa ja Levašovossa.

21. armeijan ensimmäisenä tavoitteena oli tuhota 10. divisioona, ylittää Rajajoki ja saavuttaa Termolan–Hiirelän–Jäppilän–Kellomäen tasa 11. kesäkuuta iltaan mennessä. Hyökkäyksen painopisteeksi oli valittu Valkeasaaren suunta. Kivitien suunnassa hyökkäsi 30. kaartin armeijakunta. Armeijakunnan 45., 63. ja 64. kaartin divisioonaa tuettiin kolmella panssarivaunurykmentillä, kolmella tai jopa neljällä rynnäkkötykkirykmentillä, kuudella tykistörykmentillä, 276. kranaatinheitinrykmentillä ja 27. kaartin raketinheitinrykmentillä.

30. kaartin armeijakunta hyökkäsi 6,7 kilometriä leveällä kaistallaan, jonka murtoalueen leveydeksi oli määritetty kuusi kilometriä. Armeijakuntaa tuki 1 208 tykkiä ja kranaatinheitintä, eli yli 200

putkea rintamakilometriä kohti. Laskentatavasta ja lähteestä riippuen on esitetty jopa 400 putken määrä rintamakilometriä kohden. 63. kaartin divisioonan tuli murtaa suomalaisjoukkojen puolustus Kivitien pohjoispuolella levittäytyen myös 2. divisioonan vastuualueelle, tavoitteena Kivennapa. 45. kaartin divisioonan tuli hyökätä Kivitien eteläpuolella tavoitteena samoin Kivennapa. 64. kaartin divisioonan tehtävänä oli olla alussa armeijakunnan reservinä ja olla valmiina hyökkäämään Kivennavan suuntaan.

Toinen osa suurhyökkäyksen valmisteluista oli jäljempänä kuvattujen pisto- ja rynnäkköhautojen kaivaminen kohti suomalaisasemia. Niiden kulku suunniteltiin kuitenkin siten, että hautojen väliin jätettiin kaivamattomia alueita, joita pitkin panssarijoukkojen suuntaaminen nopeasti oli mahdollista.

KUVA 14

Neuvostojoukkojen pioneeritoiminta

Valkeasaaren–Rajajoen lohkoilla aiemmin rintamavastuussa olleet Jalkaväkirykmentti 6 ja 18. divisioonan muut joukot olivat kevään kuluessa tehneet runsaasti havaintoja 23. armeijan joukkojen kiihtyneestä ja luonnettaan muuttaneesta linnoittamistoiminnasta. Toukokuulle saavuttaessa kyettiin jo havaitsemaan, että suomalaisasemia kohti kaivetut ja sivusuuntiin laajennetut rynnäkköhautat eivät olleet yhtenäisiä. Kaivantojen väliin jätetyt aukot viittasivat panssarivaunujen käyttösuuntiin. Merituitun rinteille oli rakennettu runsaasti suorasuuntaustykkiä tuliasemia. Muun ryhmittymisen mukana oli betonibunkkereita, joihin sijoitetut aseet kykenivät ampumaan 3–5 aukosta eri suuntiin.

Millaisia tietoja IV armeijakunnan esikunta kertoi 10. divisioonalle ja edelleen Jalkaväkirykmentti 1:lle 23. armeijan linnoittamistoiminnan muuttumisesta ja vihollisen uusien rynnäkköhautojen sijainneista? Lähteet eivät kerro, että mitään tietoja olisi toimitettu. Armeijakunnan esikunnalla oli kyllä tietoa hallussaan, mutta sitä ei jaettu.

Ilmakuvien kuvantulkinta kuului IV armeijakunnan esikunnan tykistöosastolle. Armeijakunnan tykistökomentaja eversti Oskar Sippola tilasi useita tiedustelukuvauksia kevättalven lopulla 1944. Kuvien tulkinta IV AKE:n tykistöosaston laboratoriossa keskittyi kuitenkin edullisten maalien paikantamiseen. IV AKE tai sen tykistötoimisto eivät laatineet ilmakuvien perusteella operatiivista kokonaistulkintaa. Tykistöosaston tulkintatietoja ei myöskään toimitettu operatiiviselle osastolle. Menettelytavan oli käskenyt kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen, eikä eversti Sippola asiaa pyrkinyt muuttamaan.

Toukokuun 29. päivänä toteutettujen kuvausten filmejä säilytettiin tykistöosastolla Suulajärvellä. Myöhempien kuvausten kuvasarjat saapuivat tykistöosastolle päivän väliajoin aina 6. kesäkuuta saakka. Kuvasarjat olivat laadultaan erinomaisia. Niistä oli havaittavissa 23. armeijan hyökkäysryhmittymys lähes kokonaisuudessaan, mutta 9. kesäkuuta Päämajaan toimitetussa IV AKE:n määräaikaisilmoituksessa luetellaan vain joitakin havaittuja pattereita ja jaoksia. Ilmoituksessa

viitataan hieman epämääräisesti jo tapahtuneisiin ja käynnissä olleisiin huomattaviinkin ryhmitysmuutoksiin, mutta ilman johtopäätöksiä.

Runsaiden jalkaväki- ja panssarimuodostelmien, yli 200 uuden tykistön tuliaseman ja kohti suomalaisasemia kaivettujen rynnäkköhautojen olisi pitänyt aiheuttaa tykistötoimistossakin yleiselle sekä operatiiviselle tasolle yltäviä johtopäätöksiä.

KUVA 15

Suurhyökkäyksen tulivalmistelu ja tunnusteluhyökkäykset

Kesäkuun 9.päivän tulivalmistelu

Kesäkuun 9. päivän aamu koitti. Jalkaväkirykmentti 1:n I ja II pataljoona olivat rintamavastuussa. III pataljoona oli Öljymäellä reservinä. Rykmentin vahvuus oli noin 2 900 miestä. Sotilaat heräsivät lähteestä riippuen joko klo 05.45 tai 06.00 alkaen vihollisen kevyiden pommi- ja maataistelukoneiden hyökkäyksiin. Ensimmäiset ilmahyökkäykset Valkeasaaren ja Rajajoen alueille toteuttivat 276. ja 334. pommituslentodivisioona sekä 277. ja 281. maataistelulentodivisioona. Aina kerrallaan 70–100 kappaletta Tupolev Tu-2 syöksypommittajia sekä Iljushin Il-2 Sturmovik - maataistelukoneita hävittäjien suojaamana aloitti pommittamisen ja rynnäköinnin. 10. divisioonan tilanneilmoituksen mukaan ilmassa oli 30 pommikonetta ja 40 maataistelukonetta ja hävittäjää. Öljymäellä majoittuneen reservipataljoonan miehet näkivät samalla kertaa kaksi 45 pommikoneen lentomuodostelmaa. Ilmapommitus kohdistui etulinjaan, esikuntien ja reservien sekä huoltopaikkojen alueille. Osa pommeista putosi vihollisen omiinkin taisteluhautoihin. Pommituksen aikana vihollinen osoitti oman paikansa valkoisin ja vihrein raketein. Pommituksissa käytettiin useita satoja 10–50 kg pommeja. 10. divisioonan asemien taakse pudotettiin myös savupommeja ja ainakin II/JR 1:n eteen tukikohta Kärsän kohdalla myös asemien eteen kehitettiin savuverho. Ilmatoiminnan kanssa samanaikaisesti oli myös vihollisen tykistö ja kranaatinheitto vilkkaassa toiminnassa. Voimakkaat ilmapommitukset aiheuttivat suuria vaurioita helposti lakoontuville, vitsalevyin ja -kimpuin lujitetuille tai täysin lujittamattomille taistelu- ja yhteyshautoille. Kello 06.30 ilmapommituksen vielä jatkuessa II pataljoonan 5. komppaniasta alistettiin 6. komppanialle ½ joukkuetta taisteluhautojen auki kaivamista ja asemien miehittämistä varten.

Ilmahyökkäykset kohdistuivat Valkeasaaren ja Rajajoen lohkoille sekä Rannikkolohkole. Sama tulimyrsky jatkui lähes koko Kannaksen rintamalla. Ilmapommitus tuntui päättyvän ja heti sen jälkeen koko etulinjan pituudelta alkoi silmitön venäläisten konetuliaseiden tulitus. Tämän tarkoituksena oli vetää suomalaisrykmenttien jalkaväkeä mahdollisimman paljon aseisiin. Konetuliaseiden tulitusta seurasi toinen tulimyrsky. Puna-armeijan 21. armeijan ja 23. armeijan tykistö aloittivat kello 06.45 kymmenen tuntia kestäneen tuhoamisammunnan. Myös 23. armeijan tykistö liittyi valmisteluun, ettei suurhyökkäyksen painopiste selviäisi suomalaisille, vaan tykistö jauhaisi koko Kannaksen leveydellä. Valkeasaaren lohkoa on kerrottu tulitetun jopa yli 100 patteriston voimin. Tulitukseen liittyivät mukaan myös rynnäkö- ja suorasuuntaustykkit sekä

kranaatin- ja raketinheittimet, ylijohdon piiritystykiöstä rintamalle tuodut 280 ja 305 millimetrin haupitsit, Kronstadtin linnoituksen raskas tykistö ja Itämeren Laivaston Oktjabrskaja Revolutsija-, Kirov- ja Marat-alusten 180–305 millimetrin laivatykistö. Valkeasaaren ympäristöön, yhteensä noin kahdeksan kilometriä leveälle kaistalle on laskettu ammutun noin 2 000 putkella. JR 1:n neljä kilometriä leveällä lohkolla tykkejä ja heittämiä oli jopa noin 300 kutakin kilometriä kohti. Raskaimpien kranaattien paino oli 370 kilogrammaa.

Ennakkotuhoamistulituksen johti Leningradin Rintaman tykistön komentaja tykistökenraaliluutnantti G.F. Odintsov apunaan esikuntapäällikkö kenraalimajuri G.M. Brusserin johtama tykistöesikunta. Suunnitteluun ja johtamiseen osallistuivat luonnollisesti myös 21. armeijan tykistökomentaja M.S. Mihalkin ja 23. armeijan tykistökomentaja I.M. Pjadusov. Tulitoiminnassaan erityisen tehokkaiksi osoittautuivat 3. tykistöläpimurtoarmeijakunnan yksiköt, 5. kaartin tykistödivisioona, 15. tykistödivisioona, 1. kaartin kranaatinheitindivisioona, neljä järeää tykistöpatteristoa ja raskas haupitsiprikaati.

Tuhoamisammunnan maaleiksi oli määritetty 550 kohdetta. Valkeasaaren alueella hävitettäviä maaleja oli lähteestä riippuen 189 tai 226 kappaletta ja näistä on kerrottu tuhotun 175 tai jopa 203 maalia. Väitteeseen tuhottujen maalien määrästä tulee suhtautua epäillen, koska esimerkiksi Valkeasaaren länsipuolisia tykistön tulasemia ei ennakkotuhoamistulituksessa saatu edes lamautettua. Pääaseman kaikki puolustuslaitteet tuli tuhota ja kaikki joukot lamauttaa. Koska maaleja oli noin paljon ja alueen maaperästä tiedettiin nousevan tulivalmisteluissa tähystystä ja tulen vaikutuksen arviointia vaikeuttavan hiekkapilven, päädyttiin jakamaan tulitehtävät kahdelle päivälle. Ensimmäisenä päivänä ammuttiin järjestelmällisesti maaleja ja tehtiin lisäksi tunnustelevia hyökkäyksiä. Pommikoneet jatkoivat tehtävää myös toisena päivänä ulottaen lentonsa etulinjan puolustuslaitteiden lisäksi myös pitemmällä selustassa oleviin kohteisiin. Myöhemmin sotasaaliiksi saadusta venäläisen tykistöupseerin maalitasosta voitiin nähdä, että kartalle merkityt tuhottavat maalit oli viety myös viistopanoraamailmakuvaan ja varustettu selitteillä. Rajajoen lohkoa käsitellyt kuva sisälsi muun muassa tarkasti merkittynä etulinjan, raskaiden aseiden tulasemat, osa tulenjohtopaikoista, kranaatinheittimistön tulasemia ja tykistön tulasemia. Saman kuvan reunasta näkyi myös Valkeasaaren kaista ja Rajajoen kaistaa paljon avoimempana. Luonnollisesti Valkeasaaren kaistasta oli laadittu vastaavat panoraamakuvat maalitulinkintoineen, mutta sellaisia suomalaisten käsiin ei joutunut.

Kesäkuun 9. ja 10. päivä 13. ilma-armeija suuntasi Kannakselle yli 1 100 lentosuoritusta. Pelkästään Pääasemaan kohdistui ensi-iskussa yli 200:n pommikoneen ja 150:n Il-2 Sturmovik - maataistelukoneen voima.

Tykistötuli kiihtyi rumputuleksi kello seitsemän tienoilla. Sen painopiste oli Mottorin ja kivitien välissä. Kranaatteja ammuttiin noin 10 000–15 000 kpl. Ensin etulinjaan, sitten taaemmas patterien sekä komentopaikkojen alueille ja lopuksi taas etulinjaan. Erityisen vaarallisina ja pelottavina pidettiin Kronstadtin 12-tuumaisen kanuunan kranaatteja. Valkeasaaren lohkolla käytettiin runsaasti myös raketinheittämiä. Kiivain tulitus oli kestänyt puolisen tuntia. Tulivalmistelu oli ajoittain kiivas ja välillä huomattavasti vaimeampi. Aamun ja aamupäivän voimakkain tulitus ajoittui

kello 06.00 ja 07.30 väliselle ajalle. II pataljoonan Siipi-tukikohtaan kohdistettiin lisäksi voimakas panssarintorjuntatykkien rumputuli.

Tunnusteluhyökkäykset alkavat

Tykistövalmistelu alkoi vaimeta kello 7:n jälkeen. Samaan aikaan 23. armeijan 92. divisioonan JR 304:n pienehköt jalkaväkiosastot aloittivat tiedustelu- ja tunnusteluhyökkäykset. Tykistökomentaja ammutti torjunnat rynnäkköhautoihin kello 07.00. Vihollinen hyökkäsi kello 07.15. noin joukkueen vahvuisella osastolla jalkaväen tulituksen turvin kivitien eteläpuolella Siipi-tukikohtaa vastaan. Tulenjohtajat lähettivät sulkutulipyöntöjä ja koko tykistöryhmä ja kranaatinheittimistö aloittivat sulkutulen ampumisen määritettyihin maaleihin. Siitä huolimatta ryhmän verran vihollisia pääsi jopa esteiden tasalle asti. Taaempaan oli noin komppanian verran vihollista tukiosastona. Myös oma vastatykistötoiminta oli aloitettu majuri Sandströmin johdolla. Vastatykistötoimintaan osallistui myös IV armeijakunnan yhteisryhmä 2. divisioonan alueelta. Tykistön ja kranaatinheittimistön ampumat sulut sekä jalkaväkiaseiden tuli pysäyttivät hyökkäyksen klo 09.30 mennessä lopullisesti. Vihollinen vetäytyi. Vihollinen yritti ryhmittä useita kertoja taisteluhautoissaan uudelleen, mutta tykistön ja kranaatinheittimistön tuli iski taisteluhautoihin estäen hyökkäyksen alkamisen.

Oman tulenjohtoon onnistumisesta on olemassa kahdenlaista tietoa. Sen on kerrottu olleen mahdotonta vihollisen tulivalmistelun nostaman sakean pöly- ja savupilven takia, mutta sulkumaaleihin oli tulitettu silti – sokkona. Rykmentin kranaatinheitinkomppanian sotapäiväkirjan mukaan sulkua ja torjuntia ammuttiin runsaasti. Oma tykistö oli aloittanut tulitoiminnan jo venäläisten epäsuoran tulien alettua. Kohteina olivat vastatykistösuunnitelman maalit. Raskas Patteristo 17:n, Raskas Patteristo 25:n, Järeä Patteristo 4:n ja Kenttätykistörykmentti 9:n II patteriston tulittamiin 16 vihollispatteriin ei saatu paljoakaan vaikutusta, koska nämäkin tulitehtävät oli toteutettava ilman tulenjohtoa olemattoman näkyvyyden vuoksi. 10. divisioonan tykistö ampui kesäkuun 9. päivänä 8 000 laukausta.

Kello 8.30 aikaan ilmaantui taas noin 100 vihollisen lentokonetta pommittamaan Valkeasaaren etulinjaa. II pataljoonan loholla pommitus kohdistui etulinjaan, tukilinjaan ja toimitusjoukkueen alueelle. Ilmapommituksille oli Valkeasaassa määritetty kaksi noin kilometri leveätä ja kaksi kilometriä pitkää maalia. Näistä pommitettiin 9. kesäkuuta vain toista, maalia numero 12, mutta pommituksen epätarkkuuden vuoksi lentopommeja pudotettiin laajalle alueelle, joka alkoi venäläisten omista asemista ja ulottui rykmentin komentopaikan alueelle Öljymäessä. Maali numero 12 sijoittui Valkeasaaren risteysalueelle ja siitä pohjoiseen, peittäen pääosan II pataljoonan taisteluasemista, 5. ja 6. komppanian komentopaikat, pataljoonan komentopaikan, pataljoonan tukilinjan ja rykmentin tukilinjan Kivitien pohjoispuoliset osat. JR 1:n panssarintorjuntatykkien tuliasemista kahdeksan sijaitti maali numero 12:n alueella. Maalin alueella oli lisäksi viisi tulenjohtopaikkaa.

Kello yhdeksän aikaan näkyi taas liikettä vihollisen puolella, mutta oma tykistö ja kranaatinheittimistö estivät sen liikkeellelähdön. Samaan aikaan taas noin 100 vihollisen pommikonetta pommitti etulinjaa. Hyökkäykset alkoivat klo 09.04 ensin 20 koneen voimin. Useisiin

korsuihin tuli lähi- ja täysosumia, joiden jäljiltä miehiä piti kaivaa korsuista esille kovassa vihollistulituksessa. Muun muassa 7. komppanian päällikkö luutnantti Haantio jäi puristuksiin luhistuneeseen korsuunsa. Komppanian III joukkue ryhtyi pelastamaan asetovereitaan räjähdysten ympäröidessä aluetta ja sirpaleiden repiessä kaikkea näkyvää. Omat koneet onnistuivat karkottamaan alkuvaiheessa etulinjaa pommittaneet venäläiskoneet. 7. komppanian päälliköksi määrättiin 5. komppanian III joukkueen johtaja luutnantti Pentti Siukola.

Kello 10 ja 15 välillä Siipi- ja Kaari-tukikohtiin lähetettiin 5. komppanian III joukkue ryhmä kerrallaan miehityksen täydennykseksi. Kello 14 puolelta 5. komppanian I joukkueesta lähetettiin Rumpu-tukikohdan vahvistukseksi. Samaan aikaan komppanian IV joukkue siirtyi Nyrkki-tukikohdan taakse kaivamaan auki tukikohdan yhteyshautoja. Vahvennukset liittyivät pataljoonan omaan reservijärjestelyyn. 6.K sekä 7.K olivat etulinjassa, vahvennettuna 8.K:n konekiväärijoukkueilla ja reservissä pääosillaan olleen 5.K:n joukkueilla.

Kello 11.00–11.30 10.D:n lohkolle oli jälleen satoja pommikoneita pommittamassa ja taas kello 12 jälkeen jopa 240 pommikonetta sekä noin 60 maataistelukonetta ja 50 hävittäjää ilmassa. Tykistön tulitus ja ilmapommitukset jatkuivat taukoamatta. Kello 16 mennessä Valkeasaaren lohkolle oli yksi kokelas ja 11 aliupseeria sekä miestä kaatunut ja neljä upseeria, 36 aliupseeria sekä miestä haavoittunut. Haavoittuneita oli sekä etulinjan yksiköistä että reservin ja huollon ryhmytyksestä. Osa haavoittuneista menehtyi myöhemmin joukkosidontapaikalla, sairasautoasemalla, kenttäsaaralassa tai sotasaaralassa. Tulivaikutuksen massiivisuuteen nähden vähäisiksi jääneet tappiot selittyvät sillä, että tulivalmistelujen ja pommitusten aikana henkilöstö pysyi suojautuneena suojapoterissa ja korsuissa. Rakenteet olivat kärsineet eniten. Tulenjohtopaikka oli tuhoutunut ja omat taisteluhaudat osittain sortuneet. Rykmentti onnistui ampumaan panssarintorjuntakiväärillä yhden Iljushin Il-2:n ja yhden tulenjohtokoneen alas. Ylimääräisiä 20 millimetrin panssarintorjuntakiväärejä oli jaettu rykmentin tykistölle paalujen päihin ilmatorjuntatarkoitusta varten asennettaviksi. Etulinjan panssarintorjuntakiväärin oli sijoitettuina varsinaisiin tuliasemiinsa, eikä niitä vihollisen epäsuora tuli huomioiden varmaankaan ollut järkevää siirtää tilapäisesti avoimeen pystyasemaan. Tykistön ilmoitusten mukaan panssarintorjuntakivääreillä olisi ammuttu peräti kaksi maataistelukonetta alas. Kolmas kone tuhoutui osuttuaan todennäköisesti 7./KTR 9:n ampumaan kranaattiin ja hajottuaan ilmassa.

Kaikki vihollisen tunnusteluhyökkäysyritykset oli onnistuttu torjumaan hieman puolen päivän jälkeen. Tykistökomentajan arvion mukaan torjunta oli ollut pääosin tykistön ja kranaatinheittimistön tiheän sulkutulen ansiota, koska suurin osa jalkaväkiaseista oli ollut epäkunnossa sakean pölyn sekä hiekan vuoksi.

Tunnusteluhyökkäyksen toinen vaihe 9. kesäkuuta – panssarivaunut hyökkäysten tukena

Venäläiset tihensivät tykistönsä ja kranaatinheittimistönsä tulta 9. kesäkuuta kello 16.30–16.45. Kiivainta tulta kesti noin 20–30 min. Sitten vihollisen jalkaväki hyökkäsi noin kahden joukkueen voimin 5–7 panssarivaunun tukemana Valkeasaaren tien molemmin puolin. Kesäkuun 9. päivänä Valkeasaarassa käytetyt panssarivaunut olivat JR 304:n hyökkäyksiä tukevan 220. panssariprikaatin

2. pataljoonan kevyitä T-26-panssarivaunuja. Vaunut etenivät 250–300 m Kivitién eteläpuolella. Vanhentuneet, heikosti panssaroidut ja hitaat T-26:t eivät olleet kovin suuri vastus JR 1:lle. Kuusi vaunua tuhottiin 20 millimetrin panssarintorjuntakivääreillä ja hyökkäys saatiin torjuttua. Alikersantti Sallinen 8.K:sta tuhosi kolme vaunua, alikersantti Virtanen 7.K:sta yhden ja yhden vaunun tuhosi I pataljoona. Myös II pataljoonan kranaatinheitinjoukkue kunnostautui kyseisen hyökkäyksen torjunnassa ampuen lyhyessä ajassa tehokkaasti noin 800 kranaattia.

Hyökkäys oli alkanut klo 16.45 kiivaalla tykistövalmistelulla Kivitién ja Mottorin suunnassa. Kello 17:n jälkeen noin 100 viholliskonetta lensi lohkon yli kohti pohjoista. Hetki sen jälkeen, kello 17.25 vihollinen oli saanut Mottorissa jalansijan tukikohtiin kolmen panssarivaunun tukemana. Koko päivän tulituksen jäljiltä taisteluhaidoista ei ollut jäljellä kuin pommi- ja kranaattikuoppia ja risukkoa. Vitsamattovahvistus muodosti sortumien jälkeen läpipääsemättömän esteen. Puolustajat eivät päässeet oksista irti ja hautautuivat elävältä. Alueen yllä leijaili kellertävä pilvi, joka aiheutti asehäiriöitä ja pakotti vähän väliä puhdistamaan aseita. Yksittäisiä miehiä, lähinnä nuorimpia täydennysmiehiä, alkoi irrota vitjasta ja hiippailla Pastorinjoelle asti. I pataljoonan kokeneimmat sotilaat eivät tätä ymmärtäneet ja kysyivät esimiehiltään jopa ”*Saako ampua, jos joku lähtee linjasta?*”. Lupaa ei tietenkään annettu ja kysymyksen taisi olla ilmaan heitetty lähinnä lisähiippailuja hillitsemään. Vihollisen painostus jatkui ja lopulta vanhempien veteraanienkaan ote ei enää pitänyt. Pääosa Jalkaväkirykmentti 1:n I pataljoonasta joutui irtautumaan taaksepäin. Venäläiset saivat tämän seurauksena 9. kesäkuuta illalla noin 800 metriä leveän ja kilometrin syvyisen sisäänmurron Pääasemaan Mottorin lohkolle. Majuri Andersson sai lähimpien upseereidensa avustamana pysäytettyä osan irtautuneista ja rajoitettua sisäänmurron hautausmaan tasalle. Suunnilleen samaan aikaan illalla vihollinen pääsi myös Kivitién suunnassa aseisiin. Neuvostotaktiikan mukainen houkutusmurto oli onnistunut. Nyt odotettiin suomalaisten vastatoimenpiteitä.

Pienempi murto syntyi myös Rannikkolohkolla Erillinen Pataljoona 20:n aseisiin. Jalkaväkirykmentti 58 lähetti oman reservinsä vastahyökkäykseen Rannikkolohkolla. Jalkaväkirykmentti 1 käytti omaa reserviään I pataljoonan alueella tapahtuneen murron suuntaan. I pataljoonan alueella tehdyn vastahyökkäyksen osasto käsitti pataljoonan kolmen oman komppanian kokoon saadut osat ja reservissä olleet 10. ja 11. komppanian. 10. komppanian sotapäiväkirjan mukaan yksikkö ei ollut vastahyökkäyksessä, vaan tukilinjan miehityksessä. Kaksi komppaniaahan oli pitänyt jättää rykmentin komentajan tahdon mukaisesti Öljymäen runkomiehitykseksi. Vastatoimenpiteet olivat klo 17.50 käynnissä. Kivitién suunnassa aseisiin päässyt vihollisen hyökkäys saatiin torjuttua klo 18.10, vihollinen heitettiin takaisin ja neljä panssarivaunua saatiin tuhottua. Venäläisten 220. panssariprikaatin 2. pataljoona kärsi 9. kesäkuuta illalla melkoiset tappiot. Pataljoonan 21 panssarivaunusta menetettiin yhteensä 14, joista tosin vain viisi tulee ammuttuna ja tuhoutuneena. Viisi vaunua oli saamansa osuman vuoksi käyttökelvottomina ja neljä oli rikkoutunut tai juuttunut maastoesteisiin pääsemättä taisteluun. Oma ilmatorjunta pudotti kolme Il-2:sta ja vaurioitti neljää.

Ylempien johtoportaiden toiminta

10. divisioonan esikunnan tiedustelutoimiston (toimisto II) päällikön kapteeni Olavi Karasjärven mukaan armeijakunnan esikunta oli vielä aamupäivällä 9. kesäkuuta pitänyt tykistötulta ja ilmatoimintaa vain voimakkaana painostuskeinona Suomen taivuttamiseksi rauhaan. Iltapäivällä IV AKE:n ylin johto oli jo alkanut uskoa siihen, että kyse oli suurhyökkäyksen tulivalmistelusta. Asia oli varmistunut alas ammutusta lentokoneesta laskuvarjolla pelastautuneen, vangiksi jääneen lentäjän kuulustelussa. Lennon käskynjaolla piloteille oli ilmoitettu, että yleishyökkäys Suomea vastaan oli alkanut.

Kenraalimajuri Sihvo ei ollut toimeton todettuaan suurhyökkäyksen alkaneen. Kapteeni Karasjärvi oli 10. divisioonan komentajan luona, kun Sihvo soitti IV AKE:aan ja pyysi jostain reservejä käyttöönsä. *"Mm. hän todennäköisesti ehdotti, että ellei muuta ole niin I/JR 200. Vastaus oli kielteinen."* IV AKE:n operatiivisen osaston päällikkö majuri Hyry kävi Sihvon luona, jolloin Sihvo kertoi pyytäneensä IV AK:n reservejä käyttöönsä, mutta asiaan oli suhtauduttu kielteisesti. Hyry poistui komentajan luota ja soitti IV AK:n esikuntapäällikölle everstiluutnantti Hautalalle ja pyysi vaikka yhtä pataljoonaa jostakin Valkeasaaren lohkolle, koska sillä suunnalla oli odotettavissa pahinta. Apuja ei kuitenkaan luvattu. Sihvon saamat kielteiset vastaukset levisivät eteenpäinkin, kun JR 1:n komentaja pyysi itselleen vahvennuksia myöhään 9. kesäkuuta illalla ja yöllä. Viljasen soittaessa Sihvolle yöllä ja pyytäessä, että IV armeijakunta siirtäisi yhden pataljoonan, mieluummin kaksi, lohkon reserviksi Uuden-Alakylän maastoon, joutui Sihvo kieltäytymään vastaten: *"Armeijakunnan esikuntaa ei voi häiritä yöllä"*. Sihvo itse oli pyytänyt yöllä peräti Päämajasta asti lupaa luopua etulinjasta ja siirtyä tukilinjalle. Päämajoituspäällikkö kenraaliluutnantti Airo oli vastannut kello 23 puhelimesta Sihvolle, että *"Marsalkka on mennyt nukkumaan, poteroakaan ei saa luovuttaa."*

10. divisioonan esikunnan henkilöstöä oli käsketty operatiiviseen toimistoon 9. kesäkuuta kello 22:ksi käskynjakoon. Käskynjaon aiheeksi oli suunniteltu etulinjan joukkojen vetäminen epäedullisesta ja tulivalmistelun vakavasti vaurioittamasta etulinjaryhmyksestä tukilinjalle. IV armeijakunnan esikunta kielsi kuitenkin suunnitelman toteuttamisen, eikä käskynjakoa pidetty.

Divisioonan komentajalle ei jäänyt Päämajasta saamansa vastauksen jälkeen muuta mahdollisuutta kuin antaa 10. kesäkuuta klo 01.30 käsky, että koko menetetty alue oli puhdistettava vihollisesta. JR 1 aloitti kolmannen vastahyökkäyksensä noin komppanian vahvuisin voimin klo 02.30. Se ei onnistunut, koska vihollinen oli jo pureutunut lujasti valtaamiinsa aseisiin, kaivautunut ja vahventanut ryhmitystään. Hyökkäys oli suurien tappioiden vuoksi keskeytettävä. Niitä aiheuttivat erityisesti vihollisen tykistön ja konekiväärien voimakas tulitus.

Voimakas vastaisku vai heikompia yrityksiä?

Rykmentin taistelukertomus kertoo reservipataljoonan ja I pataljoonan voimin tehdystä voimakkaammasta vastaiskusta. On kuitenkin mahdollista, että vastaiskua ei tehty niin voimakkaana, kuin sen ylempi johtoporras olisi halunnut olevan. III pataljoonan veteraanahaastatteluista löydettävät maininnat vastaiskusta ovat lyhyitä ja ylimalkaisia, tai asia on

kerrottu jopa niin, että I P komentopaikalle saavuttaessa komentaja oli joukon lähettänyt takaisin, koska se oli liian pieni.

Kesäkuun 9. päivänä tehtiin varmuudella yksittäisiä, osin jopa menestyksekkäitä vastaiskuja, mutta ilman vahvennuksia niitä ei ollut mahdollista viedä loppuun asti. Useissa tilanteissa yksittäisten taistelijoiden tai muutaman miehen ryhmien oma-aloitteisesti tekemillä vastaiskuilla tai aseisiin ryhmittymisellä estettiin ja hidastettiin läpimurron kasvua. Samantyyppisiä sankaritekoja ilmeni vielä seuraavanakin aamuna. Vastaiskut onnistuivat osittain, osa menetystä tukikohdasta saatiinkin takaisin. Suuri osa eräästä vastaiskusta oli kersantti Peipon ja alikersantti Virtasen oma-aloitteisen toiminnan ansiota. He päättivät 9. kesäkuuta kello 18 tienoilla kenenkään pakottamatta tai käskemättä aloittaa vyörytyksen Mottorin kohdalla ja taisteluhautaa puhdistettiin noin 200 metrin matkalta. Käsikranaatit loppuivat ja vyörytys oli pakko lopettaa

Kesäkuun 9. päivän kuluessa tapahtuneet joukkueen–pataljoonan suuruisten osastojen tekemät hyökkäykset olivat alueella jo pitkään olleen 23. armeijan 10. ja 92. divisioonan joukkojen tekemiä. Panssarivaunuja oli ollut vain harvoin hyökkäyksissä mukana. Tällöin niitä oli ollut kolmesta kahdeksaan kappaletta. Ne olivat yleensä olleet jalkaväen tulitukena pisto- ja rynnäkköhautojen takana. Varsinaista suurhyökkäystä edeltäneen päivän hyökkäilyjen tarkoituksena olikin selvittää suomalaisten puolustusjärjestelyt ja ennakkotuhoamistulituksesta selviytyneet asepesäkkeet sekä tuhota ne vaunukanuunoilla, panssarintorjuntatykeillä ja muilla suorasuuntausaseilla. Tunnusteluhyökkäysten perusteella selvitettyt asepesäkkeet olivat myös kohteina päivän kuluessa jatketulle epäsuoralle tulelle ja ilmapommituksille, puhumattakaan seuraavan aamun tulivalmistelulle. Suurimpana tavoitteena kesäkuun 9. päivän tunnusteluhyökkäyksissä oli kuitenkin selvittää pääaseman heikoin kohta. Aseman sisään painumisia oli tapahtunut muuallakin, mutta ne oli saatu palautettua suomalaisjoukkojen haltuun. Mottorin mutka sen sijaan jäi neuvostojoukkojen miehittämäksi. Puna-armeijan taktiikalle tyypillisesti heikkoa kohtaa oli etsitty vihollisen joukkojen saumasta. Sellainen olikin nyt löydetty läheltä 10. divisioonan ja 2. divisioonan välirajaa. Aikaansaadulla houkutusmurralla onnistuttiin sitomaan JR 1:n reservit ja samalla 10.D:n ainoa reservi painopistesuunnassa.

Ampumatarviketäydennys ongelmana

Jatkosodan aikaisen käytännön mukaisesti ampumatarvikehuolto kuului yhtymissä tykistökomentajien vastuulle.

JR 1 oli saanut jo useita vuorokausia ennen suurhyökkäystä vähätteleviä vastauksia pyytäessään panssarinkauhuja ja panssarinyrkkejä. Rykmentin tykistökomentaja kohtasi saman tilanteen 8. kesäkuuta tuotuaan divisioonan tykistökomentajalle esille huolensa ammustäydennyksestä. *”Älkää te siitä huolehtiko, se ei kuulu teille. Kyllä se asia pyörii ilman teidän huolenpitoanne.”*

III/KTR 9:n kiivaan tulitoiminnan vuoksi varsinkin ½-panoskranaatteja oli kulunut runsaasti. Pelkästään aamulla 9. kesäkuuta oli käytetty 1 019 kranaattia, joista valtaosa ½-panoskranaatteja. Kranaatteja patteristolla oli, mutta suurin osa oli täyspanoskranaatteja. ½-panoskranaatteja

patteristo sai puoleen päivään mennessä puoli tuliannosta lisää, mutta enempää ei kuulemma ollut vähään aikaan luvassa. Ammustäydennys olikin tämän jälkeen käytännössä pysähdyksissä.

Vielä aamuyöllä 9. kesäkuuta, noin kello 02.45. kaksi ajoneuvoa lähetettiin ampumatarvikkeiden täydennyspaikalle odottamaan kranaattitäydennystä. Autot odottivat koko yön saamatta kranaatin kranaattia.

Etulinjan miinoitteiden teho

Vihollisen tuhoamisammunnat ja hyökkäyksiä edeltäneet tulivalmistelut olivat todennäköisesti tuhonneet valtaosan etulinjan ja sen välittömän läheisyyden miinoitteista ja ansakentistä. Koko Kannaksen alueelle on kuitenkin todettu ainakin 79 vihollispanssarin tuhoutuneen panssarisolulleisiin niiden edettyä 10. kesäkuuta ja sen jälkeen vetäytyneiden suomalaisjoukkojen perässä. Vaikka etulinjan lisäksi jalkaväkimiinoitteita oli rakennettu myös syvyyteen, niiden määrä ei ollut noussut suureksi. Länsi-Kannaksella, eli IV AK:n vastuualueella asennetut 2 000 jalkaväkimiinaa eivät olleet merkittävä hidaste viholliselle. Jälkikäteen on toki todettava, että selustan jalkaväkimiinoitteiden vähyyden ansiosta sekavassa tilanteessa myös vetäytyville omille joukoille miinoista aiheutuneet tappiot jäivät vähäisemmiksi.

Ehkä suurin virhe IV armeijakunnan pioneeritoiminnassa oli hävitteiden epäonnistuminen. Armeijakunnan koko lohkolta ei löydy suurhyökkäyksen painopistesuunnassa Rajajoen–Valkeasaaren alueella ainuttakaan onnistuneesti toimeenpantua hävitettä. Ensimmäiset toteutuneet kohteet olivat Raivolan–Lintulan tasalla 15–20 kilometrin etäisyydeltä pääasemasta.

Läpimurto

Suurhyökkäyksen kolmas vaihe Valkeasaarella – läpimurto

Leningradin Rintaman komentaja armeijankenraali Leonid Govorov oli saapunut Merituitun alueelle perustaen operatiivisen johtoryhmän kanssa komentopaikkansa suurhyökkäyksen valitun läpimurtoalueen taakse. Hän halusi kannustaa armeijoiden komentajia johtamaan suoraan omaa hyökkäystä ja seurata mahdollisimman läheltä, miten kenraaliluutnantti N.P. Simonjakin komentama XXX kaartin armeijakunta tekisi 21. armeijan painopistesuunnassa läpimurron.

Puna-armeijan tykistö oli jatkanut kesäkuun 9. ja 10. päivän välisen yön haarukointimaista ammuntaa. Tykistön tuli alkoi aamulla 10. kesäkuuta noin klo 5. "10.6. klo 5.00 aloitti ryssä valtavan ja tykistötulen ja ilmapommituksen asemiimme." Tuli ulottui syvälle takamaastoon tykistön tuliasemiin ja rykmenttien komentopaikoille asti. Kuuden aikaan sadat pommi- ja maataistelukoneet alkoivat täydentää hävitystä. Lennot ulottuivat aina suomalaistykistön tuliasemiin ja 14 kilometrin päässä olleeseen divisioonan esikuntaan asti. Pommi- ja maataistelukoneita tuli jatkuvina aaltoina, koneiden yhteismääräksi on arvioitu 450. Jo edellisenä päivänä aloitetun maalin numero 12 pommittamista Valkeasaaren risteysalueella ja II pataljoonan asemissa jatkettiin. Uutena kohteena otettiin käyttöön maali numero 18. Se sijoittui kivitien pohjoispuolelle peittäen pääosan Tykistöryhmä Tirrosen tuliasemista Suontaan alueella ja rykmentin esikunta- sekä huoltoaluetta

Öljymässä. Öljymäen alueella useita rykmentin huoltotoimiston korsuja tuhoutuu täysosumista. Ilmapommituksen ja ilmapommituksen aikana lähes kaikki II pataljoonan asemat sortuivat. Puhelinyhteydet katkesivat, mutta radioyhteys JR 1:n esikuntaan toimi edelleen.

Rykmentin panssarintorjuntaupseeri majuri Veikko Pekkarinen oli yöllä järjestänyt rykmentin tukilinjalle runkomiehityksen jäljellä olevista panssarintorjunta- ja konekiväärimiehistä. Hän kokosi kivitien molemmille puolille noin 20 miestä suojaamaan tukilinjaa. Aseiksi haalittiin yksi panssarinkauhu ja kaksi konekivääriä. Aamun tykistökeskitys jauhoi osaston olemattomiin.

Klo 06.20 tuli ilmoitus IV AKE:sta että JP 1 on Lintulan maastossa ja alistetaan 10.D:lle. Kymmenen minuuttia tämän jälkeen luutnantti Multanen lähti viemään JP 1:lle käskyä siirtyä mahdollisimman nopeasti Uusi-Alakylän luoteispuoleiseen maastoon, jossa sen tuli valmistautua toimimaan Valkeasaaren tien suuntaan. Luutnantti Multanen mukaan majuri Vetre sai käskyn aamulla seitsemän aikaan.

30. kaartin armeijakunnan joukot aloittivat tulivalmistelun jälkeen kello 07.00 voimakkaan panssari- ja jalkaväkihyökkäyksen Valkeasaaren loholla kivitien suunnassa I pataljoonan, mutta erityisesti II pataljoonan asemia vastaan. Hyökkäyksen painopiste oli Kivitien suunnassa. T-34-76 -panssarivaunuista, Klim Vorošilov KV-1 -panssarivaunuista ja 152 millimetrin rynnäkkötykeistä koostuneet panssariyksiköt alkoivat lähestyä suomalaisasemia. Enää ei oltu tekemisissä kevyiden T-26 -panssarivaunujen varovaisten hyökkäilyjen kanssa, vaan oltiin 30–50 tonnia painavien voimakkaasti panssaroitujen ja tehokkailla tykeillä varustettujen vaunujen läpimurtohyökkäyksen kohteena. Yksi panssarikiila eteni kivitien suunnassa ja vaunuja tuli paikoin jopa kolmessa aallossa. Jokaisen hyökkäysvaunun seurasi perässä noin kahden ryhmän suuruinen iskuosasto ja "*taaempaa laumoittain ryssiä*". Vaunut etenivät 50–70 metrin välein. Etulinjan panssarintorjunta-aseet eivät enää olleet toimintakunnossa. Vaunut tuhosivat pesäkkeet ilman suurempia vaikeuksia. Vihollisen todettiin olevan "*huomattavasti humalassa*". Vihollisen tykistökeskityksen aikana tukikohtien miehitys oli suuresti harventunut ja paksu hiekkapöly teki tähystyksen mahdottomaksi sekä konetuliaseet toimintakyvyttömäksi. Tätä ennen ei pölyn ole kerrottu vaikeuttaneen tähystystä. Hyökkäyksen aikana II pataljoonan viimeiset reservit, 5. komppanian IV joukkue sekä jääkärijoukkue miehittivät välilinjan pataljoonan komentopaikan ja Nyrkki-tukikohdan välillä. Vastarinnasta huolimatta vihollinen pääsi tunkeutumaan Honka-, Kärsä- ja Kaari-tukikohtiin. Hyökkäys eteni parissa kymmenessä minuutissa II pataljoonan oikean sivustan ja keskustan tukikohtiin heittäen suomalaiset irti asemistaan tai saartaen heidät. Saarretuista pesäkkeistä syntyi raivokkaita lähitaisteluita. Pataljoonan osat joutuivat aloittamaan vetäytymisen pataljoonan välilinjalle. Myös Lehti-tukikohta irtautui, koska sen oikea sivusta jäi avoimeksi. Muut II pataljoonan paikoilleen jääneet tukikohdat irtautuivat kello 07.30–07.35 tienoilla. Vihollisen hyökkäys jatkui kohti Pastorinjoen tukilinjaa.

Hyökkäys tapahtui käytännössä siten, että vihollisen vaunut pääsivät etenemään varsin pitkälle tulivalmistelun nostattaman likaisenkeltaisen pölypilven ja hyökkääjän oman savutuksen suojassa. Jokaista vaunua seurasi kaksiryhmäinen suojamiehistö ja näiden takana tuli suuret lautat jalkaväkeä. Vaunut tuhosivat jokaisen vielä vastarintaa tehneen asepesäkkeen ja taistelijan. Jalkaväki ampui

koko ajan ilmaan valoraketteja osoittaakseen etulinjan paikan. Maan tasalla ammutut valoraketit osoittivat puolestaan vaunuille tuhottavat kohteet. Hyökkäysrintamaan jätettiin raskaammille suorasuuntausalueille aukkoja tulitehtävien suorittamista varten ja aukkojen reunat merkittiin punaisilla lipuilla. Jokainen tuhottu suomalainen asepesäke merkittiin myös punaisella lipulla.

Edellisenä päivänä katkenneita puhelinlinjoja oli rakennettu uudelleen yöllä, mutta ne katkesivat uudelleen 10. päivän aamun tuli-iskussa. II pataljoonan komentaja antoi aamulla kello 7 taistelulähetille käskyn selvittää tilanne 7. komppanian lohkolla. Sotamies Onni Kivistö selviytyi matkasta Pastorinjoen tasalla olevalta II pataljoonan komentopaikalta heti Kivitien pohjoispuolella olevaan 7. komppanian komentokorsuun. Kun Kivistö ja päällikkö olivat lähtemässä korsusta kohti asemia, työntyivät punapanssarit suojamiehistöineen jo komentokorsun ohitse. Onni Kivistö onnistui soluttautumaan vihollisen jalkaväen ja panssareiden seassa takaisin omalle puolelle, mutta loukkaantui panssarivaunun tykin kranaatin räjähdysten sinkoamasta kivistä.

Vihollinen oli edelleen kello 07.30 Mottorin etummaisissa haudoissa. Klo 07.55 tuli JR 1:stä ilmoitus 10.DE:aan, että vihollinen on päässyt sisäänmurttoon myös Valkeasaaren tien pohjoispuolella. Apua olisi lähetettävä mahdollisimman pian. II pataljoonan osien ryhmitys välilinjallakaan ei kestänyt, koska panssarintorjunta-aseet olivat tuhoutuneet tai hautautuneet aamun tykistökeskityksissä ja ilmapommituksissa. Ne oli jo kertaalleen edellisen illan ja yön aikana kaivettu esiin, mutta tähän ei enää 10. kesäkuuta aamulla ollut mahdollisuutta. Välilinjalta vetäydyttiin pääosin kivitien, huoltotien ja sähkölinjan suunnissa. Vetäytyminen ei ollut helppoa, koska tykistö, ilmavoimat ja jalkaväkiseiden tulitus aiheutti huomattavia tappioita vetäytyjille. Osa vihollisista oli edennyt kivitien ja huoltotien suunnassa vetäytyjien irtautumisreitin varrelle.

Vihollinen etenee vasemmalla ja oikealla

Myös vasen reuna oli hyökkäyksen kohteena. Neuvostoliittolaiset etenivät Rouhialan sähkövoimalinjan suuntaisesti. II pataljoonan vasemman siiven tukikohdat irtautuivat kello 07.35 etelämpänä tapahtuneen sisäänmurron vaikutuksesta. II pataljoonan komentaja everstiluutnantti Heikkinen ilmoitti noin kello 8 rykmentin esikuntaan, ettei pataljoonan puolustus enää kestä ja että hän siirtyy rykmentin tukilinjalle. Osa irtautuneista pysähtyi pataljoonien ja rykmentin tukilinjalla, mutta murtoa ei enää kyetty näilläkään tasoilla estämään. Pataljoona vetäytyi hajallaan pääosin Suontaan ja sähkövoimalinjan kautta Mainilaan ja Mustapohjaan viiden kilometrin päähän.

Hyökkääjän panssarit etenivät vastustamattomasti Suontaan tykkipatterille asti ja tuhosivat sen. Myös I pataljoonan puolustus alkoi horjua. Taisteluhaudat sortuivat, yhteydet katkesivat, suuri osa johtajista kaatui – ei ollut ihme, että edellisen päivän ja yön taisteluista uupuneet miehet lähtivät osin vetäytymään taaksepäin. Majuri Andersson siirsi kello 7:n jälkeen komentopaikkansa Pastorinjoen tasalle ja alkoi järjestellä puolustusta. Uusi hyökkäys alkoi kello 07.40 rynnäkkökoneiden ja panssarivaunujen tukemana. Reservin vastahyökkäystä ei kuulunut ja puolustajat alkoivat vetäytyä kivitietä ja peltoja pitkin taaksepäin. I pataljoonan oikea siipi pysyi asemissaan vielä kello 8–9:ään asti, mutta tukilinjastakin luovuttiin kello 9:n tienoilla. Viimeiset miehet vetäytyivät takana oleville soille ja Rajajoen tasalle.

Korpraali Veikko Kujala 5. komppaniasta oli yksikkönsä mukana siirtynyt etulinjan vahvennukseksi yöllä. Hän meni tarkoituksella kivitien varteen, koska sen läheisyydessä oli II P:n ja I P:n sauma, ja oli kuullut I P:n alueella Mottorissa olleesta sisäänmurrosta. Kivitien reunassa hän oli 10. kesäkuuta kello kolmeen asti yöllä. Lähetti saapui aamulla kello seitsemän jälkeen ja ilmoitti että joka omin avuin pääsee, saa perääntyä. Jäi epäselväksi, oliko kyse komppanian, pataljoonan vai peräti rykmentin lähettämästä viestistä. Kujala vetäytyi Pastorinjoen tukilinjalle, missä tapasi pataljoonan komentaja Heikkisen. Komentaja käski järjestää puolustuksen sille tasalle. Kujala vastasi että ensin pitää saada aseet toimimaan. Heikkinen hyväksyi tämän ja sanoi, että menkää niin riittävän taakse, että aseet varmuudella saadaan toimimaan. Heikkisen seuraavat sanat hätkähdyttivät: *"Minun täytyy jäädä minä en jaksa enää."* Komentajan paineet olivat saamassa yliotteen miehestä. Kujala pyysi paikalla ollutta alikersantti ottamaan lepikossa pyrkineen hevosen kiinni. Heikkinen autettiin hevosen selkään, vaikka tämä vastusteli ja kyseli että *"Mitä te nyt?"*. Kujala tokaisi, että minä käsken nyt ja jos tämän jälkeen tapaamme, niin sitten saat komentaa sinä. Heikkinen saatiin vihollisvyöryyn edestä turvaan ja hän pystyi jatkamaan pataljoonan komentajan jo samana iltana.

32. tykkikomppanian III joukkue oli ollut asemissa Aleksandrovkan–Öljymäen tien varressa. Tykit olivat jääneet aseemiinsa vaurioituneena sisäänmurron tapahduttua. 13. komppania, eli rykmentin kranaatinheitinkomppania joutui irtautumaan vihollisen syöksytyä yllättäen tuliasemiin. Sotapäiväkirja toteaa lakonisesti *"Irtaantuminen ryssän rynnätessä aseisiin. Kaikki heittimet ja kalusto tuhoutui."*

Majuri Hyry soitti klo 08.00 Sihvon käskystä Jääkäripataljoona 1:n komentajalle majuri Vetrelle ja käski tämän edetä pataljoonansa kanssa mahdollisimman nopeasti Uusi-Alakylän aukeitten länsireunaan ja asettua siihen puolustukseen päätien kummallekin puolelle, koska tilanne oli mahdollisesti sellainen, että vihollinen oli päässyt läpi Valkeasaaren tien suunnassa. Jääkäripataljoona 1 alistettiin samalla JR 1:lle, jonka komentajaan Vetre sai käskyn ottaa yhteyden.

KUVA 16

Kello 08.10 alkoi esikuntakomppanian alueelle saapua II pataljoonan miehiä ilmoittaen vihollisen päässeen läpi ja olevan kintereillä. Komppaniassa syntyi pakokauhu ja liike kivitietä kohti Mainilaa alkoi. Vihollisen maataistelukoneet ja hävittäjät tulittivat kiivaasti tiellä peräytyviä II pataljoonan ja esikuntakomppanian miehiä. Kaikki eivät lähteneet heti. Osa esikuntakomppanian miehistä muodosti majoitusalueen vastapäätä olevalle töyräälle viivytystaisteluryhmän. He eivät voineet kuitenkaan pitkään suojata vetäytymistä. Tietä pitkin lähestyi muun muassa vihollisen hyökkäysvaunuja.

Tuolloin oli jo selvää, että sisäänmurto oli muuttumassa läpimurroksi. Muut yhteydet olivat poikki, paitsi häirinnän vuoksi varsin heikko radioyhteys. Ainoa kuva, mikä taisteluista saatiin, oli peräisin upseeriläheteiltä, jotka joutuivat tekemään retkiä moottoripyörillä ja autoilla niitä vaurioittavan tykistötulen seassa.

Hatsalanmäki oli menetetty klo 08.20 ja vihollinen jatkoi hyökkäystään Hatsalanmäen ja rautatien välissä. Samaan aikaan Valkeasaaren tien pohjoispuolella kahdessa tukikohdassa oli sisäänmurto.

Klo 08.30 Valkeasaaren tien ja sähkölinjan suunnassa liikkui panssarivaunuja, päällään konepistoolein aseistautuneet suojamiehistöt. Viimeiset etulinjasta irtautuvat miehet yrittivät puhelinkaapeliojia ryömien välttää maataistelukoneiden ja tietä pitkin etenevien panssarivaunujen huomion. Kivitien pohjoispuolella oli valtava lentopommin kuoppa, jonka reunalla olevan puun oksantygissä noin kolmen metrin korkeudella roikkui kuolaimistaan ja huusi tuskissaan. Pommikuopan pohjalle oli sinkoutunut tai pudonnut noin 20 sotilasta, jotka makasivat liikkumattomina eri asennoissa. Tilanne oli kaoottinen. Klo 08.45 JR 58:n komentaja ilmoitti, että rautatien pohjoispuoliset asemat näyttävät olevan vihollisen hallussa ja tilanne epäselvä. Divisioonan komentaja käski Pion.P 26:n suluttamistehtävistä irti olevat osat valmistautua taistelemaan jalkaväkenä.

Oeschin mukaan vihollisen panssarivaunut olisivat olleet kello 08.30 rykmentin tukilinjan edessä ja että tukilinjalta olisi irtauduttu noin kello 9. Mikäli tämä tieto pitää paikkansa, JR 1:n ryhmitys oli kello 08.30 tienoilla sellainen, että I pataljoonan tukilinjalla kivitien eteläpuolisen välikanjonin tasalla ja rykmentin tukilinjalla Pastorinjoella oli joukkoja. II pataljoonan alueella tien pohjoispuolella tapahtuneen läpimurron vuoksi pohjoinen suunta oli auki ja vihollinen oli edennyt Suontaan tykistöasemat tuhoten esikuntakomppanian sekä kranaatinheitinkomppanian ryhmitysalueelle ja lähestyi rykmentin komentopaikkaa. Edellytyksiä edes hetken pysäyttävään puolustukseen pataljoonien tai rykmentin tukilinjalla ei enää ollut. Etulinjaan saarretuiksi jääneiden yksittäisten pesäkkeiden lisäksi tukilinjalle ryhmittyneet joukot olisivat jääneet saarroksiin, elleivät olisi irtautuneet.

Öljymäki menetetään

21. armeijan joukot jatkoivat liikettä Pastorinjoelta kohti Öljymäkeä. Etummaisina etenivät panssarivaunut sekä rynnäkkötykit. Maataistelukoneet rynnäköivät jatkuvasti havaittuja maaleja vastaan. Rykmentin komentaja käski Öljymäellä olleessa komentopaikassaan majuri Tammiston haalia miehiä ja pysäyttää vihollisen eteneminen. Vihollisen kärki kuitenkin lähestyi jo Öljymäkeä, joten osasto ei voinut tehdä muuta kuin suojata irtautuvien rykmenttiläisten viimeisiä metrejä. Tammisto onnistui kokoamaan pari joukkuetta III pataljoonasta, rykmentin esikuntakomppanian osia, tykkimiehiä ja pioneereja sekä edessä velloneesta tulimyrskystä selvinneiden yksikköjen rippeitä. Öljymäen suunnalla taisteltiin kello 09.10. Tammiston osasto sai 15 minuutin kuluttua ilmoituksen, että vihollinen on vallannut JR 1:n komentopaikan ja Öljymäen. Hyökkääjän tykistötuli pakotti osaston vetäytymään Öljymäen länsipuoliselle Saunamäelle. Siellä oli asemissa oma tykkipatteri, joka onnistui suorasuuntauksella pakottamaan Öljymäen pohjoisrinteelle edenneet venäläiset taaksepäin. Majuri Tammisto oli kaatunut tai joutunut vangiksi, Öljymäki menetettiin ja rykmentin komentopaikkakin oli siirtynyt taakse. Rykmentin komentaja määräsi majuri Virtakosken kivitien viivytysosaston johtajaksi. Osasto kärsi tappioita koko ajan ja pureutui vain 50-miehiseksi kutistuneena Uuden-Alakylän eteläpuolisen divisioonan tukilinjan suuntaan. Siellä kyettiin puolustautumaan kuitenkin vain puolen tunnin ajan, kunnes hyökkääjän tykistötuli ja panssarivyöry pakotti sen irtautumaan.

Klo 09.30 kapteeni Haavisto soitti JR 1:stä 10.DE:aan ja kertoi että *"Ryssä on päässyt läpi Valkeasaaren tien suunnassa ja taisteluja käydään jo Öljymäessä. Tie mustana vetäytyviä."* Läpimurto on selvä.

Yksi reservinä olleen III pataljoonan 12. komppanian joukkueista oli yöllä 9./10. kesäkuuta suojassa korsussa Valkeahovin vieressä, mukanaan konekiväärikomppanian päällikkö luutnantti Lumikuru. Koska käskyä vastaiskusta tai etulinjan vahventamisesta ei alkanut kuulua, käski Lumikuru aamuyöllä kello 3–4 tienoilla joukkueenjohtajana toimineen kersantti Hietamiehen selvittämään mahdollisuuksia ryhmittää konekiväärijoukkue Öljymäen itäpuoliselle rinteelle. Koska ampuma-ala ja maasto eivät olleet edulliset, päädyttiin ryhmittämään joukkue noin 250 metriä Valkeahovista länteen olevalle kumpareelle, jolla tasalla oli juoksuhaudat sekä 76 millimetrinen kanuunapatterin tuliasemat. Ampuma-alaa riitti aina Valkeahovin notkoon saakka. Käskyä vastaiskuun ei edelleenkään kuulunut. Aamun koitettua alkoi edestä irtautuvien lisäksi näkyä jo vihollisen partioita ja alettiin pelätä saarroitusuhkaa. Lumikuru käski Hietamiehen ja Tilvis-nimisen miehen 100 metriä taaemmas pidättelemään päälle käyvää vihollista. Joukkueen varajohtajana toiminut alikersantti lähti viemään joukkuetta vieläkin kauemmas. Hietamies ja Tilvis ampuivat konepistoolilla ja kiväärillä kertatulella noin 100 metrin etäisyydeltä noin 20 vihollista lyhyen ajan sisällä. He hämmästelivät, mikseivät viholliset edes suojaudu, vaikka huomaavat ympäriltään miehiä kaatuvan. Rykmentin adjutantti luutnantti Erkkilä pysähtyi samalle tasalle ja osasi kertoa hyökkääjien olevan humalassa. Hetken päästä miehet irtautuivat ja tapasivat 300 metrin päässä luutnantti Lumikurun. Lumikuru antoi uuden tehtävän: Hietamies ja alikersantti Kauppinen jäivät tälle tasalla suojaamaan muiden irtautumista. Näin tehtiin. Taistelujen äänet ja panssarivaunujen telojen äänet olivat siirtyneet jo tasan sivuitse ja kuuluivat jo pitkällä lännessä, selän takana. Enää ei tietä pitkin tullut irtautuvia suomalaisia, eikä edes hyökkäviä venäläisiä. Hietamies ja Kauppinen päättivät irtautua, mutta matkalla Kauppinen haavoittui reiteen Kronstadtin linnoitustykistön ampuman kranaatin sirpaleesta. Matkanteko muuttui hitaammaksi, mutta vetäytyminen onnistui jotenkuten. Parivaljakko kohtasi jälleen Lumikurun sekä tämän taistelulähetin. Kauppisen evakuointi onnistui nyt paremmin. Hietamies on jälkeinpäin kuullut, että hänen joukkueensa oli viimeinen Valkeasaaresta irtautunut järjestäytynyt joukkue.

Vihollisen panssarikärki eteni kohti Uutta-Alakylää ja Mainilaa. Syvyyteen jatkamisen lisäksi 21. armeijan joukkoja levittäytyi Valkeasaaren murtoaukosta vasemmalle ja oikealle pyrkien laajentamaan murtoaukkoa. 21. armeija oli perustanut kaksi liikkuvaa panssariryhmää, joita käytettiin läpimurron aiheuttaman menestyksen edelleen kehittämiseen. 2. liikkuvaa panssariryhmää käytettiin aikanaan Rannikkolohkon–Terijoen suunnassa. 1. liikkuva panssariryhmä suunnattiin Valkeasaaresta aikaansaadusta aukosta läpi. Tähän panssariryhmään kuuluneet 152. panssariprikaati sekä 26. erillinen kaartin panssarirykmentti jatkoivat etenemistä lounaaseen ja länteen. Tämä pakotti 10. divisioonan JR 58:n ja Osasto H:n irtautumaan ja johti läpimurtoon myös rantatien suunnassa. Osa vaunuyksiköistä oli suunnattu heti läpimurron jälkeen myös pohjoiseen kohti Kaljalaa. Pohjoisessa 2. divisioonan Erillinen Pataljoona 12:n joukot ja osa muistakin yksiköistä oli ryhmitettävä uudelleen taaksepäin taivuttaen.

Klo 09.45 luutnantti Multanen lähetettiin Rajajoen sillalle pysäyttämään vetäytyvä ja käskemään vanhin upseeri järjestämään puolustusta Rajajoen linjalle. Multanen yhytti majuri Vetren joka kertoi JP 1:n yhden komppanian olevan asemissa Rajajoella tien molemmin puolin ja yhden joukkueen olevan matkalla kohti Uusi-Alakylää. Samalla hetkellä tien täydeltä tuli joukkoja yli Rajajoen Valkeasaaren suunnasta ja vihollisen lentokoneet sekä tykistö tulittivat vetäytyviä.

Miestappioiden lisäksi JR 1:n lohkolle asemissa ollut tykistö kärsi pahat kalustomenetykset. III/KTR 9:n, Järeä Patterista 4:n ja Raskas Patteristo 25:n tykit jäivät vetohevosten ja traktorien puuttuessa hyökkääjän saaliiksi. Rintamajoukkojen traktorien ja hevosten käyttö selustan töissä oli tapahtunut ilman että patteristoilla olisi ollut mahdollisuutta siihen vaikuttaa. Vetokaluston käytön selustatöissä oli hyväksynyt ylipäällikkö Päämajan komento-osaston esittelystä. Määräykset JR 1:n tykistön autojen, traktoreiden, hevosajoneuvojen ja ajomiehien siirtämisestä VKT-aseman linnoitustöihin Kannaksen toiseen päähän saapuivat IV armeijakunnan esikunnasta ja niiden täyttämistä valvoi ankarasti palautetta antava 10. divisioonan tykistöpäällikkö.

Pakokauhua vai ei?

Monet silminnäkijät ovat muistelleet irtautumisen olleen pakokahunomaista vetäytymistä. Härkönen kohtasi tietä pitkin ja tien sivuilla vetäytyviä hajanaisia miesryhmiä. Vain irtonaisia hevosia juoksi taaksepäin. Irtautuneet sotilaat olivat pääosin rauhallisia, toki väsyneitä, mutta ilman pakokauhua. Monet vetäytyvistä kyselivät kohtaamiltaan upseereilta, että missä se seuraava linja on? Härkösen päätelmien mukaan edessä ollut joukko oli vain lyöty hajalle ja sillä hetkellä heiltä puuttui johto. Vaikuttaakin siltä, että vetäytyminen olisi ollut voimakkaalla johtamisella ja eteen viedyillä uusilla panssarintorjunta-aseilla ainakin tilapäisesti keskeytettävissä – ainakin siksi aikaa että vastahyökkäykseen suunnatun Jääkäripataljoona 1:n voima olisi alkanut vaikuttaa kivitien suunnassa. Sillä ei suurhyökkäystä olisi pysäytetty, mutta ainakin olisi voitettu aikaa armeijakunnan esikunnan johtamille voimakkaammille toimenpiteille. Yhden pataljoonan vastahyökkäyksen arvoa olisi kasvattanut, jos lohkolle olisi voimallisesti valmisteltu ohjesäännön mukaisia panssarintorjuntakuoppia, minne kätkeytyjä tuhojapartioita, lähitorjuntavälineitä, panssarinkauhuja ja -nyrkkejä olisi käytetty vihollisvaunujen häiritsemiseen sivustaiskuin. Jos vihollisen selustassa olisi ollut vielä uhka ja edestä olisi ajoissa saatu pataljoonan isku vaikuttamaan, olisi 30.Ka.AK:n hyökkäyssuunnitelman toteutumiseen voitu vaikuttaa.

Rykmentin komentajan komentopaikka irtautuu

Rykmentin komentaja everstiluutnantti Viljanen siirtyi Itsekin Uuteen-Alakylään divisioonan tukilinjalle. Linja oli kuitenkin vain keskentekoinen, parin kilometrin levyinen ja puolustukselle epäedullisessa avonaisessa maastossa ja vielä taaksepäin kohoavassa rinteessä. Venäläiset olivat murskanneet edessäpäin paljon parempiakin linjoja. Rykmentin komentaja kertoo:

”Minä siirryin Uuteen-Alakylään niin kutsutulle Pajarin komentopaikalle. Sieltä näkyi koko tilanne: hitaasti mutta varmasti vetäytyi meikäläinen jalkaväki joka puolella; venäläiset ampuivat valoraketteja.

Minun täytyi tehdä päätös. Itselläni ei ollut reservejä kuin kourallinen: yksi ryhmä. Mistään muualta ei ollut tullut mitään eikä kukaan esimies ollut kääntynyt meidän puoleemme, vaikka me olimme lähettäneet kolme upseerilähetettä pyytämään, että ylhäällä pidettäisiin meihin yhteyttä.

Minun oli yksin ratkaistava, mitä minä teen.

Oli aivan toivotonta yrittää saada venäläisiä pysäyttämään Uuden-Alakylän aukeilla oleviin aseisiin, joiden takana oli lähes kilometrin pituinen nouseva avoin rinne. Jos niihin aseisiin olisi käsketty miehet, sieltä ei olisi kukaan tullut elävänä pois.

Minä päätin, että nyt on niin suuresta mittakaavasta kyse, ettei muutama kilometri sinne tai tänne merkitse enää mitään.

Oli tehtävä kokonainen päätös. Se oli: vetäytyminen seuraavan vesistölinjan taakse. Se oli Rajajoki.

Nyt yli kahdenkymmenen vuoden jälkeen olen monta kertaa ajatellut, mitä tekisin, jos joutuisin samaan tilanteeseen.

Tekisin täsmälleen samoin.

Siinä ei muuta mahdollisuutta ollut olemassa."

Ehkä raskain osa oli niillä lukuisilla varsinkin sotilailla, jotka joutuivat jäämään poteroihinsa neuvostoliittolaisten saartamana. Heillä ei ollut muuta mahdollisuutta, kuin jäädä aseisiinsa sekä pesäkkeisiinsä ja taistella katkeraan loppuun saakka. Patruunat ammuttiin loppuun ja sen jälkeen jatkettiin puukoilla tai millä tahansa käteen sattuvalla. Tällöin kohtasi loppunsa paria poikkeusta lukuun ottamatta se erikoiskoulutettu ja kokenut joukko, joka Lempaalassa oli kunnostautunut monissa iskuosastohyökkäyksissä. Jalkaväkirykmentti 1:n taistelusta Valkeasaassa soisikin kerrottavan – ei minään irtautumistaisteluna tai pakona – vaan taisteluna, jossa moni mies taisteli saappaat jalassa katkeraan loppuunsa asti.

KUVA 17

Valkeasaaren tappiot

Rykmentti menetti Valkeasaassa, lähteistä riippuen, 400–800 miestä kaatuneina. Kahdeksan komppanianpäällikköä menetettiin joko kaatuneena tai haavoittuneena. Yksi pataljoonan komentaja oli kadonnut, toinen vuosi räjähdyspaineen vuoksi verta korvistaan sekä nenästään ja kolmas komentajista johti itsensä niin näännyksiin, että hänet jouduttiin nostamaan rattaille ja viemään pois. Venäläisten tykistö oli tuhonnut useita tukikohtia ja pesäkkeitä miehistöineen 100 prosenttisesti. Kun rykmentti saatiin 10. kesäkuuta koottua, siitä puuttui peräti 60 prosenttia. Seuraavana päivänä henkilöstöä saatiin koottua lisää ja lopullisiksi menetyksiksi jäi siinä 872 miestä. Tässä joukossa olivat myös haavoittuneet, kadonneet ja pitemmälle irtautuneet. I pataljoonalle on rykmentin taistelukertomuksessa merkitty 9.–10. kesäkuuta kaatuneiksi 3 + 8 + 24 miehen tappiot, haavoittuneina 4 + 20 + 69 ja kadonneina 1 + 16 + 102 miehen tappiot. II pataljoona kärsi samana aikana kaatuneina 1 + 10 + 27 miehen tappiot, haavoittuneina 5 + 14 + 83 ja kadonneina 7 + 29 +

193 miehen tappiot. III pataljoonassa vastaavat luvut ovat 1 + 2 + 20 kaatuneina, 6 + 8 + 43 haavoittuneina ja 1 + 5 + 61 kadonneina. Kaatuneissa on huomioitu vain aivan varmat tapaukset ja haavoittuneissa vain ne, jotka onnistuttiin evakuoimaan. Jo tästä tiedosta voidaan päätellä, että kaatuneiden todellinen määrä on suurempi. Koko rykmentin tappiot olivat: kaatuneita 6 + 25 + 77 = 108, haavoittuneita 18 + 45 + 208 = 271 ja kadonneita 11 + 55 + 380 = 446. IV AK:n Henkilötäydennyskeskus 1 Viipurissa oli arvellut Viipuriin irtautuneiden JR 1:n miesten määräksi vähintään 500, mikä vaikuttaa selvästi yläkanttiin arvioidulta, varsinkin kun 10. divisioonan osuus karkureiksi luokitelluista kadonneista jää kannaksen divisioonista toiseksi vähäisimmäksi. JR 1:n tappioilmoituksissa 15. kesäkuuta mennessä ei karkureita ollut ilmoitettu yhtään miestä. Näin hyvä tilanne ei kuitenkaan ollut, mutta kuitenkin jollain lailla suuntaa antava. Kokonaistappiot Valkeasaassa olivat siis 35 + 125 + 665, eli yhteensä 825 miestä. Jo vuoden 1944 tietojen perusteella JR 1:n lohkon murtumisen syiden arvioimisessa olisi voitu huomioida rykmentin kärsimien tappioiden vaikutus. Vaikka kadonneet otettaisiin kokonaisluvusta kokonaan pois on tappioiden määrä (108 kaatunutta + 271 haavoittunutta = 379) musertava. Kun tähän lukemaan lisätään kadonneista vihollisen vangiksi joutuneet ja tulijyrän alle kaatuneet, ylittävät tappiot 20 prosentin rajan. Kadonneiden pääosa lienee jäänyt Valkeasaareen. *"Mut ei mitään perääntymiskäskyä tult. Kuka sitä jäi varttumaan, se on siel tänä päivän"*.

Jatkosodan jälkeen täydentyneiden tietojen perusteella kootun Sodassa menehtyneiden tiedoston sisältämien tietojen perusteella JR 1 menetti 9.–10. kesäkuuta tapahtumien seurauksena kaatuneina, kuolleina ja kuolleina sekä sotavankeudessa menehtyneinä peräti 382 miestä. Rykmentin taistelukertomuksen (SPK 8696) mukaan jäi kaikkien riviin palanneiden jäljiltä 446 kadonnutta. Samassa lähteessä kerrotaan kuitenkin vain 108 kaatuneesta, mutta jo tuolloin osattiin arvella, että määrä oli oikeasti suurempi. Sodassa menehtyneiden tiedoston 382 kuollutta ja kaatunutta ei sekään liene koko totuus. Vuoden 1944 tiedon perusteella kaatuneiden ja kadonneiden yhteenlaskettu määrä oli 554 miestä. Kun siitä vähennetään 382 miestä, jää selvitettäväksi 151 miehen kohtalo. Osa kadonneista jäi vaikeasti haavoittuneena vangiksi ja tuli teloitetuksi vammansa vuoksi. Sotavankeudesta palanneiden silminnäkijäkertomukset ovat vahvistaneet useita vastaavia tapauksia. Lievästi haavoittuneet, jotka pystyivät kävelemään, saatettiin ottaa vangiksi. Sotavankeudesta palautetut tiedetään, mutta monet JR 1:nkin sotavangeiksi jääneistä kohtasivat matkansa pään Neuvostoliiton sotavankileirien epäinhimillisissä olosuhteissa. Joitain tiedossa olevia ihmiskohtaloita on kerrottu seuraavassa alaluvussa.

Jalkaväkirykmentti 1:n kokonaistappioiden tarkka selvittäminen edellyttäisi oman yksityiskohtaisen tutkimuksensa tekemistä, jossa jokaisen kadonneen tilanne tutkittaisiin kunnolla. Edellä esitetty laskelma on puutteellinen. Myös Sodassa menehtyneiden tiedostoon saattaa sisältyä virheitä tai se voi olla puutteellinen. On kuitenkin hyvä, että alun perin 554 kaatuneen ja kadonneen määrään on saatu siinä määrin selvyttä, että 382 kohtaloa tunnetaan edes jonkinlaisella varmuudella. Jäljelle jääneistä 151 kadonneesta osa on palautunut joukkoonsa rykmentin taistelukertomuksen laatimisen jälkeen, mutta suurin osa lienee valitettavasti kohdannut sankarikuoleman tavalla tai toisella Valkeasaassa.

Jalkaväkirykmentti 1:n sotavankien kohtalot ovat karuja. Silminnäkijäkuvaukset kertovat useista teloituksista joko heti vangiksiottotilanteessa tai kuljetuksen aikana. Monien kohtaloksi koitui itse sotavankeus. Valkeasaaren läpimurto vei uhreja vielä pitkään kesäkuun jälkeenkin.

KUVA 18

Valkeasaaren läpimurron arviointia

Stalinin neljännessä strategisesta iskusta on tunnistettavissa lukuisia piirteitä jatkuvien operaatioiden teoriasta syvän taistelun opiksi kehittyneestä mallista, joka oli ensimmäisen kerran kuvattu neuvosto-ohjesäännössä jo vuonna 1929. 1930-luvun lopun ja 1940-luvun alun taantumavaiheen jälkeen mallin toimivuus sai todistettua kokemuspohjaa saksalaisrintaman taisteluista ja niinpä Jalkaväkirykmentti 1 sai sen kaiken voiman tuntea 9. kesäkuuta 1944 alkaen.

Puna-armeijan operaatio toteutettiin leveällä rintamalla, ei vain painopistesuunnaksi valitulla Karjalan kannaksella. Anuksen ja Maaselän kannaksilla hyökättiin heikommin voimin ja onnistuttiin sitomaan suomalaisjoukkoja taisteluun, jolloin kaikkia aiemmin vapaita yhtymiä ei enää ollut saatavissa irti Suomen kohtalon kannalta tärkeimpään suuntaan Kannakselle. Puna-armeija onnistui myös älykkäällä harhautusoperaatiolla luomaan kuvan jo aiemmin keväällä, että Louhen ja Kantalahden suunnalla olisi käynnistymässä kelirikko-*hyökkäys*, minkä vuoksi suomalaisyhtymiä pidettiin valmiina sen torjuntaan.

Koko iskun painopistesuuntana oli Karjalan kannas, mutta myös sen sisällä oli valittu painopistealueita, kuten Valkeasaaren–Rajajoen seutu, jonne oli suunnattu erityisen hyvin puolustuksen murtamiseen kykeneviä yhtymiä. Tehokkaan lentotiedustelun ja vanginsieppaustoiminnan avulla oli luotu erinomaiset *hyökkäysedellytykset* muodostamalla lähes mahdollisimman kattava kuva suomalaisten puolustusjärjestelyistä. Iskuarmeijan yhtymät *hyökkäsivät* tavanomaista kapeammilla kaistoilla. Operaation alkuvaiheen tunnusteluhyökkäyksissä oli havaittavissa portaittaisuutta. Varsinaisen läpimurron synnyttyä edettiin nopeasti 10. divisioonan taktinen puolustus murtaen noin 10 kilometrin etäisyydelle divisioonan tukilinjan tasalle. Vielä syvemmälle operatiiviseen syvyyteen, kohti 20–35 kilometrin etäisyydellä olevaa VT-asemaa, suunnattiin vereksiä voimia. Panssarijoukoilla oli suuri rooli läpimurron suorittamisessa, mutta erittäin voimakas epäsuora tuli ja ilmapommitukset synnyttivät murtoaukon. Omat joukot oli varattu murtoaukon laajentamiseen ja sen sivustojen suojaamiseen

Operaation tempo oli niin nopea ja voima niin valtava, että JR 1, 10. divisioona, IV armeijakunta sekä Päämaja eivät pystyneet reagoimaan riittävän ajoissa. Vähäisiä reservejä ei ehditty suunnata niin nopeasti, että ne olisivat ehtineet vaikuttaa. JR 1 sitoutui taisteluun jo operaation alkuvaiheessa kokonaisuudessaan ja 10. divisioonakin vain yksittäisiä aselajiyksiköitä lukuun ottamatta, jotka nekin olivat kiinni epätoivoisessa puolustuksessa jo läpimurtopäivän iltaan mennessä. Voimakkailla tykistökeskityksillä, jatkuvalla häirinnällä ja selustaan asti ulotetuilla ilmapommituksilla sekä syvälle etenevillä panssariosastoilla 10. divisioona onnistuttiin lamauttamaan ja lyömään irti pääasemasta. Iskuarmeija ei kuitenkaan onnistunut saarrostaamaan ja tuhoamaan divisioonaa.

Mitä Valkeasaaren murtumisesta voitaisiin ottaa opiksi? Tärkein opetus on ehkä se, että mitään joukkoa tai ketään komentajaa yksinään on turha syyllistää sodassa sattuneista epäonnistumisista tai tappioista. Jälkiviisaus on turhaa, koska arvioijalla on käytössään kaikki saatavilla oleva tieto; IV AKE:n, 10. DE:n ja JR 1:nkin johdolla oli päätöksiä tehdessään edessään suurhyökkäyksen takia varsin sekava tilannekuva. Ennen hyökkäystä saadut ristiriitaiset signaalit alensivat Päämajan ja IV armeijakunnan esikunnan kykyä ennakoida tulevia tapahtumia. Vaikka 10.D sekä JR 1 näkivät ja kuuluivat suurhyökkäyksen valmistelut edessä, eivät ylemmät johtoportaat uskoneet rintamakomentajia ja heidän esikuntapäälliköitään. Näyttää kuitenkin siltä, että esimerkiksi Valkeasaari olisi todennäköisesti murtunut joka tapauksessa, vaikka kaikki olisivat tietäneet etukäteen, mitä tulee tapahtumaan ja valmistautuneet toukokuusta lähtien eri tavalla suurhyökkäykseen. Valkeasaari olisi murtunut, vaikka lohkona olisi ollut ryhmittyneenä mikä tahansa kenttäarmeijan yhtymä. Puna-armeijan hyökkäyksen ylivoima oli niin musertava, tulijyrä niin murskaava ja panssarivoima niin lukuisa. Valkeasaaresta löytyy kuitenkin monia piirteitä, jotka yhdistettynä varmastikin edesauttoivat asemien murtumista.

Ensin on otettava esille johtaminen. Komentajan on johdettava edestä, tämä periaatehan toistuu monissa talvi- ja jatkosodan johtamiskokemuksista kertovissa teoksissa. Tätä pääosin noudattivatkin etulinjan päälliköt, osa pataljoonan komentajista ja tietyllä tavalla myös rykmentin komentaja. Myös divisioonan komentaja esikuntapäällikköineen oli tietoinen ainakin yhtymänsä asemien tilasta. Armeijakunnan esikunnalla ja etenkin sen komentajalla olisi pitänyt olla aktiivisuutta ja rohkeutta olla kiinnostunut vastikään rintamavastuuseen siirretyn yhtymän tilanteesta ja erityisesti kiinnostusta edes vastata etulinjan komentajien esityksiin. Suurhyökkäyksen alettua on kuitenkin IV armeijakunnan johdon lisäksi kritisoitava myös 10. divisioonan johtoa. Miksi se ei pitänyt yhteyttä JR 1:een? Rykmentin komentaja piti aktiivisesti yhteyttä yllä, mutta se jäi yksisuuntaiseksi. On kuitenkin osoitettava ymmärrystä myös divisioonan komentajan hankalaan asemaan alaistensa tiukkenevien vaatimusten ja esimiehensä huolettoman johtamisotteen välissä.

Toinen mieleen nouseva osa-alue on tilanteenarviointiin liittyvä maaston ja omien mahdollisuuksien arviointi. 10. divisioonana oli tehnyt tilanteesta oikeat johtopäätökset. Maasto oli liian tasaista ja suurelta osin alavaa hiekkakangasta tai panssarivaunuja kannattavaa kosteata maastoa. Epäsuoralla tulella sekä ilmapommituksilla oli mahdollista jauhaa asemat maan tasalla ja panssarivaunuilla oli erinomaiset operointimahdollisuudet, koska maaston estearvo oli vähäinen. Kestolinnoitteiden rakentaminen ei ollut mahdollista vihollisen tähytys- ja suora-ammuntamahdollisuuksien vuoksi. Vahvempi asema olisi siis rakennettava hieman taaemmas. Tähän ei saatu lupaa. Tilanteenarvioinnissa oli myös kehittämistä divisioonan tukilinjan paikan valinnassa. Avoin maasto ja takana kilometrin verran nouseva rinne eivät tunnu parhaalta mahdolliselta asemavalinnalta. Ällistyttävää on, että vaikka edellä mainitut heikkoudet tunnettiin myös Päämajassa, ei ylipäällikön reservejä suunnattu lähemmäs pääasemaa tai pääasemaa nimetty etuasemaksi. JR 1 ryhmitettiin vain kolme viikkoa ennen suurhyökkäystä koko vahvuudellaan eteen – aivan kuin sen osaksi olisi kuulunut tulla uhratuksi tulimyrskyn silmässä.

Näitä johtopäätöksiä merkittävämmäksi on nostettava komentajan ja esikuntapäällikön roolit. Komentaja luonnollisesti vastaa päätöksistään ja oman harkintakykynsä mukaisesti arvioi alaisensa antamat esitykset ja suositukset. Jalkaväkirykmentti 1:n komentaja everstiluutnantti Tauno Viljaselle ei ollut jäänyt epäselvyyttä siitä, mitä tuleman piti. Hän piti alaisensa ja esimiehensä selvillä omasta mielipiteestään ja kehotti heitä toimimaan sen mukaisesti. 10. divisioonan esikuntapäällikkö everstiluutnantti Erkki Kukkonen yritti toistuvasti, mutta tuloksetta vakuuttaa komentajansa kenraalimajuri Sihvo suurhyökkäyksestä kertovista hälyttävistä viitteistä. Everstiluutnantti Hautala, IV armeijakunnan esikuntapäällikkö, ei myöskään pystynyt kääntämään komentajansa kenraaliluutnantti Laatikaisen päätä. Komentajat vakuuttelivat ikääntyneelle ja huolestumiseen taipuvaiselle ylipäällikölle, että linja kyllä pitää huonoimmassakin tilanteessa riittävän pitkään. Myöskään Päämajassa ei ylipäällikkö Mannerheim huomioinut kaikilta osin ja riittävän ajoissa operatiivisen johdon, lähinnä eversti Valo Nihtilän suosituksia. Vaikuttaakin siltä, että kyky tehdä oikeita johtopäätöksiä riittävän ajoissa ei vallinnut riittävän voimakkaana Valkeasaaren läpimurtotaisteluun liittyneissä komentajissa divisioonatasolta aina Päämajaan asti. Vastaavasti samoissa esikunnissa toimineet kyvykkäät esikuntapäälliköt ja operatiivisen johdon ylimmät upseerit tunsivat voimattomuutensa jäärapäisten ja huolettomien esimiestensä edessä.

Everstiluutnantti Martti Terän tutkimuksen mukaan JR 1:n puolustuksen murtuminen ei ole selitettävissä sen kärsimillä tappioilla. Ne olivat korkeat, mutteivät murskaavat. Todellinen syy oli Terän mukaan mittasuhteiltaan yllättävänä koetun, räjähtävien ammusten käyttöön perustuvan tuli-iskun shokkivaikutus. Neljän kilometrin murtokohdassa tuli jokaista rintamakilometriä kohti olla 110 tykkiä, jotka 45 minuutin tulivalmistelussa ampuivat 60 000 kranaattia. On esitetty, että putkimäärä olisi voinut olla jopa 300–400 kappaletta kilometriä kohti. Rykmentin komentaja Tauno Viljanen päätyi sodan jälkeen omissa tutkimuksissaan johtopäätökseen, että Valkeasaassa oli kyse Neuvostoliiton joukkojen toiseksi kovimmasta toisessa maailmansodassa toimeenpanemasta tykistökeskityksestä.

Osan Valkeasaassa yllätyksenä tapahtuneista asioista ei itse asiassa pitänyt olla yllätys. Esimerkiksi moniputkiraketinheittimet eivät olleet JR 1:lle uusi tuttavuus. Ennen rintamavastuun vaihtoa Lempaalassa toukokuussa 1943 ”rakettitykit” olivat ampuneet keskityksiään muun muassa Lappalaisenmäelle. Raskaiden aseiden jumiutumisalttius tykistökeskityksessä ilmaan lentävän lentävän hiekan ja mullan vaikutuksesta oli myös tiedossa. I pataljoonan komentajan johdolla pidettiin jo 9. syyskuuta 1941 kokous, jossa luutnantti Mikkola III pataljoonasta, luutnantti Purontaka 1.KKK:sta ja vänrikki Hyyryläinen rykmentin esikunnasta käsittelivät sodan aikana saatuja kokemuksia eri aseiden toiminnasta, säilyttämisestä sekä puhdistamisesta. Näiden molempien osalta käytön massiivisuus kuitenkin ylitti kaikki mahdolliset odotukset. Vaikka 122 millimetrin moniputkiraketinheittimen keskityksiin olisikin tottunut, kun niitä ammuttiin yksi lavallinen, eli 16 rakettia, on aivan eri asia, kun niitä ammutaan patteristoittain ja raketinheitinprikaateittain vajaassa minuutissa, eli tuhansia. Konekiväärien, pikakiväärien, konepistoolien ja piiskatykkien peittäminen, jotta ne eivät tykistökeskityksessä vikaantuisi lentävän maa-aineksen vuoksi, saattoi keskusteluissa olla järkevä ja toteuttamiskelpoinen Lempaalan olosuhteissa, mutta ei Valkeasaassa. Jos

tykistökeskityksissä täysikasvuinen hevonenkin lentää räjähdyspaineen vuoksi korkealle puun oksalle roikkumaan kuolaimistaan, ei mikään peite pysy raskaidenkaan aseiden suojana.

Kaikki Jalkaväkirykmentti 1:n etulinjan raskaat aseet ja suuri osa puolustajista hautautuivat sortuneisiin aseimiinsa tulivalmistelujen vuoksi. Heikosti lujitettujen taisteluhautojen puurakenteet murtuivat, rautalangat katkesivat, vitsakimpuista kasatut seinärakenteet taipuivat ja telkesivät suojauneet puolustajat alleen. Sirpaleisiin sekä räjähdyspaineeseen menehtyneiden ja hiekkään hautautuneiden taistelijoiden lukumäärä nousi satoihin. Taistelun jatkamismahdollisuuksien kannalta merkittävä määrä konetuliaseista meni epäkuntoon ilmaan nousseen läpätunkemattoman hiekka- ja pölypilven sekä räjähdysten sinkoaman hiekan vuoksi. Jalkaväkirykmentti 1:n ja muiden etulinjan sotilaiden kesän 1944 poikkeuksellisen rajuissa taisteluissa saamat kokemukset jatkavat elämäänsä tämän päivän sotilasoppaissa. On järkevämpää, ettei enää lujiteta taisteluhautaa, vaan tarvittaessa kaivetaan V-kirjaimen muotoisia matalampia ryömintä- ja taisteluhautakaivantoja. Löytyy myös perusteluja siihen, että tämän päivän sotilaat opettelevat aseiden käsittelyä sekä puhdistamista silmät peitettyinä ja epäsuoralta tulelta suojauduttaessa, peittävät aseiden piipun kädellään ja suojaavat asetta omalla vartalollaan. Moni nykyäänkin puolustusvoimien koulutuksessa huomioitu taistelutekninen ja pieneltä vaikuttava yksityiskohta on peruja kesän 1944 kohtalonhetkiltä.

”Syyllisyyden käsittely”

IV armeijakunnan komentajan kenraalimajuri Taavetti Laatikaisen mukaan Sihvo oli järkyttynyt venäläisten suurhyökkäyksestä ja menettänyt johtamisotteensa. Sihvo oli kokenut myös henkilökohtaisen menetyksen hänen oman poikansa kaaduttua. 10. divisioonan esikuntapäällikkö everstiluutnantti Kukkonen, joka toistuvasti oli turhaan yrittänyt kääntää komentajansa pään suurhyökkäyksen uhkan arvioinnin suhteen ja joka lujaluontoisena esikuntapäällikkönä oli ollut suuri tuki komentajalleen, oli haavoittumisen vuoksi poissa. Verrattuna tuttuun ja terävään edeltäjänsä, ei kukaan seuraaja olisi esikuntapäällikkönä kyennyt olemaan suurhyökkäyksen paineessa läpimurron kohteena olleen divisioonan komentajalle samalla tavalla tukena. Sillä, että Sihvo oli aiemmin henkilöarvioinneissa nähty taktikkona, toimeenpanijana ja kenttäolosuhteita sietävänä hyväksi, päättäväiseksi, rauhalliseksi sekä rohkeaksi ja johtajana esimerkilliseksi, ei ollut enää merkitystä. Laatikainen ei lopulta ollut päätöksentekijänä divisioonan komentajan vaihdoksessa, vaikkakin oli ratkaisevasti aloitteellinen. Kannaksen Joukkojen komentaja, kenraaliluutnantti Oesch päätti vaihtaa Sihvon. Eversti Kai Savonjousi määrättiin 10. divisioonan komentajaksi 17. kesäkuuta ja hän otti divisioonan johtoonsa vielä samana aamuna. On esitetty myös tulkintoja, että jonkin ylemmän komentajan vaihdokselle olisi ollut tavallaan ”tilaus”. Niinpä pääaseman murtumisen henkilöityessä Sihvoon, vaikkakin syyttä, oli hänen vaihtamisensa tapa viestittää, että syyppä oli löytynyt.

Vetäytymisvaiheen nopeat tilannevaihtelut osoittivat, että kevättalven johtosuhtemuutos Kannaksen joukkoja koskien ei ollut onnistunut ratkaisu. Päämajasta käsin ei ollut mahdollista muodostaa riittävän tarkkaa tilannekuvaa ja johtaa suoraan Kannaksen armeijakuntia. Asia konkretisoitui jo kesäkuun 9. ja 10. päivän kuluessa, kun IV armeijakunnan esikunnan

tilanneilmoitukset olivat toiveikkaan positiivisia. Satojen kilometrien päässä ei ollut mahdollista tehdä riittävän ajoissa johtopäätöksiä ja käynnistää riittävän ajoissa vastatoimenpiteitä.

Vaikka Viljanen siirrettiin Valkeasaaren läpimurron jälkeen kesäkuun lopussa muihin tehtäviin, ei syytä pääaseman luhistumisesta säilytetty hänen harteilleen. Aunuksen Ryhmän esikunnan operatiivisen osaston tehtävästä III AKE:n esikuntapäälliköksi siirryttyään hänestä laadittiin ylennysesitys. Kenraaliluutnantti Siilasvuon tekemän ylennysesityksen perusteluissa korostettiin Viljasen kyvykkyyttä ja osoitettiin hänen syyttömyyttään JR 1:n lohkon murtumiseen. Viljanen ylennettiin everstiksi 19. marraskuuta 1944 päivätyn esittelyn yhteydessä. Ylennyspäivämäärä on kuitenkin poikkeuksellinen. Ylennys merkittiin tapahtuneeksi takautuvasti jo 23. kesäkuuta 1944. Menettely oli poikkeuksellinen.

Viljasen ura jatkui menestyksekkäästi aina vuoteen 1961 asti, jolloin hän erosi säädetyn eroamisiän perusteella yleisesikunnan päällikön, puolustusvoimien upseeriviroista toiseksi korkeimmasta tehtävästä kenraaliluutnantin arvoisena. Kenraaliluutnantti Tauno Viljanen kuoli 17. huhtikuuta 1973 Helsingissä.

Arvoisat kuulijat,

Jalkaväkirykmentti 1 teki kaikkensa Valkeasaassa. Rykmentti teki tehtävänsä niin hyvin kuin mahdottomassa tilanteessa oli yleensäkin mahdollista. Monet sen taistelijoista kaatuivat asemissaan tehtyään loppuun asti vastarintaa. Valkeasaaren taistelun soisi olevan opettavainen esimerkki suomalaisille komentajille edestä johtamisen, alaisen kuulemisen, reservin varaamisen, huolellisen tilanteenarvioinnin, maaston estearvon hyväksikäyttämisen, linnoittamisen sekä riittävän ajoissa ja voimakkain voimin käynnistetyn vastahyökkäyksen merkittävydestä. Pahimmassa tilanteessa pelkkä suomalainen sisu ja sitkeys eivät enää riitä; taistelu voi olla hävitty jo ennen kuin ensimmäistäkään laukausta on ammuttu.

Kiitän teitä mielenkiinnosta, esitykseni on päättynyt, olen valmis vastaamaan mahdollisiin kysymyksiin!

